

Utvärdering av
Social insatsgrupp 20-29
Delrapport 2
– Deltagarna

Författare: Alexandra Zamparutti

Handledare: Jerzy Sarnecki

Sammanfattning

Denna rapport är en del av Stockholms Universitets utvärdering av projektet med sociala insatsgrupper i Rinkeby och Tensta. Deltagarna i projektet är unga vuxna i åldersgruppen 20-29 som saknar fast sysselsättning, som huvudsakligen försörjer sig genom brott och som lever under dåliga sociala förhållanden. Syftet med denna del av utvärderingen är att, utifrån de intervjuades egna berättelser, beskriva livsförlopp hos deltagarna i projektet samt att undersöka hur de ser på sitt deltagande i projektet och om de uppfattar att projektet hjälper dem att upphöra med brottslighet och annat antisocialt beteende.

Genom kvalitativa livsförloppsintervjuer har deltagarna ombetts berätta fritt om familj, uppväxt, utbildning, arbete, kriminalitet, narkotikabruk, myndighetskontakter och deltagande i social insatsgrupp. 30 av projektets deltagare har intervjuats och resultaten analyseras utifrån ett livsförloppsperspektiv med hjälp av teorierna om sociala band och differentiella associationer.

Resultaten tyder på att deltagarna under sin uppväxt hade flera riskfaktorer för framtida brottslighet, bland annat svaga sociala band till skola och familj. De intervjuades brottsliga karriärer började ofta med snatteri, stölder, olovlig körning och narkotikabruk. För vissa började problemen redan i nio-tio års ålder, för andra, i mitten av tonåren. Brottsubuten tycks för många ha skett tillsammans med kamrater.

I övergången till vuxen ålder har de intervjuade haft svårt att etablera sig på arbetsmarknaden, vilket kan kopplas till deras svaga band till samhället och den stigmatisering som följer med att ha ett brottsregister. De intervjuade berättar att de vill delta i projektet för att de vill förändra sina liv och att de behöver stöd för att kunna göra detta. Deltagarna själva ser hjälp och stöd i kontakten med myndigheterna som den viktigaste hjälp de behöver från projektet. De vill ha hjälp med att söka försörjningsstöd, hitta sysselsättning, stabilisera sin boendesituation eller hitta boende samt få ordning på sin ekonomi och sina skulder, något de upplevt som svårt på egen hand.

Projektets målsättning är att stärka deltagarnas sociala band till samhället, både banden till arbetsmarknaden och relationen till myndigheterna. Denna målsättning överensstämmer väl med deltagarnas förväntningar på projektet. Överlag berättar de intervjuade att de är nöjda med den hjälp de får från projektet och att de har kommit mycket längre än vad de tidigare gjort på egen hand, i sitt försök att upphöra med brott.

Innehållsförteckning

Sammanfattning

1. Inledning	4
1.1 Sociala insatsgrupper	4
1.2 Bakgrund till sociala insatsgrupper i Rinkeby- Tensta	4
1.3 Rapportens disposition	6
1.3.1 Syfte	6
2. Teori och tidigare forskning	7
2.1 Social kontrollteori och differentiella associationer	7
2.2 Livsförloppsperspektivet	9
2.3 Livsförloppet och social kontroll	9
4. Metod	13
4.1 Kvalitativ intervju	13
4.2 Urval och bortfall	14
4.3 Intervjuer	15
5. Forskningsetik	16
6. Resultat	17
6.1 Bakgrund och familjeförhållanden i barndomen	17
6.2 Skolåldern	19
6.2.1 Utbildning	19
6.2.2 Arbete	23
6.2.3 Kriminalitet och myndighetskontakter	24
6.2.4 Familj	30
6.3 Vuxenlivet	31
6.3.1 Utbildning	31
6.3.2 Arbete	31
6.3.3 Kriminalitet och myndighetskontakter	35
6.3.4 Familj	39
6.4 Projektet	41
6.4.1 Hur kommer deltagarna till projektet?	41
6.4.2 Varför vill deltagarna vara med i projektet?	42
6.4.3 Vad vill deltagarna ha för hjälp från sociala insatsgruppen?	43
6.4.4 Tycker deltagarna att de får den hjälp de behöver från projektet?	44
7. Sammanfattande diskussion och slutsatser	46
8. Referenser	50
9. Bilagor	53

1. Inledning

Vid årsskiftet 2012/2013 startade projektet sociala insatsgrupper i stadsdelarna Rinkeby och Tensta i Stockholm. I samband med att projektet startade fick Stockholms Universitet i uppdrag av Stockholms stad att genomföra en utvärdering av projektets arbete. Utvärderingen består av två delar, en processutvärdering och en effektutvärdering. Syftet med utvärderingen är dels att beskriva hur detta projekt etableras och hur arbetsrutiner utvecklas (processutvärdering), dels att ta reda på om verksamheten uppnår sina mål, det vill säga vilka effekter projektets arbete fått (effektutvärdering).

Nedan följer en kort sammanfattning av vad sociala insatsgrupper är och hur de arbetar. För en mer detaljerad beskrivning av detta projekts uppbyggnad och arbetssätt, se Utvärdering av sociala insatsgrupper, Delrapport 1 – Processutvärdering.

1.1 Sociala insatsgrupper

Arbetet med sociala insatsgrupper har sitt ursprung i SOU 2010:15¹. Syftet är att socialtjänsten, som har huvudansvaret, ska bilda sociala insatsgrupper tillsammans med den lokala polisen. De sociala insatsgruppernas arbete ska riktas till unga som riskerar att hamna i, eller befinner sig i, kriminella nätverk. Detta ska motverkas genom att skapa individuella handlingsplaner för de unga. Handlingsplanerna ska vara dynamiska och kunna anpassas efter de enskilda individernas behov. Även Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse, missbrukarvården och psykiatri samt ideella organisationer och näringslivet kan kopplas till de sociala insatsgruppernas arbete (SOU 2010:15). Sociala insatsgruppers uppdrag är alltså att *mobilisera* samhällets *befintliga* resurser för att minska kriminaliteten och öka tryggheten, både för deltagarna och för medborgarna i samhället.

1.2 Bakgrund till sociala insatsgrupper i Rinkeby – Tensta

Målgruppen för projektet i Rinkeby och Tensta är unga vuxna i åldersgruppen 20-29 som saknar fast sysselsättning (arbete/studier), som huvudsakligen försörjer sig genom brott och som lever under dåliga sociala förhållanden. Dessa personer har tidigare varit i kontakt med socialtjänst och polis under uppväxten och har inte lyckats skapa en socialt trygg tillvaro i vuxen ålder (Projektplanen, 2013). För att delta i den sociala insatsgruppen krävs att

---

¹Regeringen beslutade i februari 2009 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att föreslå åtgärder för att förhindra kriminella grupperingar etablering i samhället. Länspolismästare Carin Götblad utsågs till särskild utredare. Resultatet av utredningen presenteras i SOU 2010:15 "Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp", där bland annat sociala insatsgrupper föreslås som åtgärd.

deltagarna ger sitt samtycke till att lyfta sekretessen kring deras personliga uppgifter, detta för att möjliggöra ett samarbete mellan olika myndigheter.

Organisatoriskt ligger projektet som en egen enhet under All-teamet² på Individ- och Familjeomsorgen i Spånga-Tensta (Projektledares daganteckningar, 5/3-13). I detta projekt samverkar stadsdelsförvaltningarna Spånga-Tensta och Rinkeby-Kista, Polismyndigheten, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Kriminalvården, Frivården, Stockholms läns landsting, Arbetsmarknadsförvaltningen, Socialförvaltningen och Kronofogden. Dessa aktörer finns representerade i projektets *styrgrupp*. Styrgruppsmöten hålls kontinuerligt där *projektledarna* och styrgruppsrepresentanterna gemensamt diskuterar projektets utveckling (Projektplanen, 2013).

I projektet arbetar två projektledare som har till uppdrag att skapa samverkan mellan de olika samarbetsparterna och ansvara för projektets dagliga arbete. Under projektledarna arbetar så kallade *lotsar*. Det är lotsarna som arbetar närmast deltagarna och hjälper dem i kontakter med myndigheterna. Lotsarna arbetar som coacher och finns där som ett stöd när deltagarna behöver det. Individuella bedömningar görs kontinuerligt för att anpassa insatsen efter den enskilde individens behov och önskemål (Projektledares daganteckningar, 8/3-13). Fokus ligger på att hjälpa deltagarna in på arbetsmarknaden, att ge dem stöd i att utbilda sig, hitta stabila boenden och att förbättra relationen mellan deltagarna och myndigheterna.

Polisen har en central uppgift i sociala insatsgrupper. Polisen var med bland initiativtagarna till projektet och närpolischefen medverkade även vid rekryteringen av projektledarna. Utöver deltagande i uppbyggnad av projektet har polisen även utsett två så kallade kontaktpoliser. Kontaktpoliserna är nära kopplade till projektet och deras uppgift är att tillsammans med projektets anställda välja ut lämpliga deltagare. Deltagarna som skriver in sig i projektet markeras sedan i polisens elektroniska system och om någon deltagare i projektet blir gripen, oavsett var i landet detta skulle ske, så får kontaktpoliserna genast reda på detta. Kontaktpoliserna i sin tur underrättar projektledningen om gripandet. (Intervju med Erik Åkerlund, dåvarande närpolischef 10/7-13, projektledares daganteckningar, 27/3-2013).

Intresset för att delta i projektet är mycket stort i området. I dagsläget har projektet cirka 40 aktiva deltagare och cirka 50 personer står på en väntelista för att få komma in i projektet.

---

² All-teamet är ett samarbete mellan Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning och Stockholms läns landsting som arbetar med beroende och missbruk hos personer över arton år och har ansvar för beroendevård och socialpsykiatri i stadsdelen Spånga-Tensta (Stockholm.se, 17/3-13).

Unga människor i området tar själva kontakt med projektledarna på deras fältkontor i Tensta. Även föräldrar till ungdomar kontaktar projektledarna och vill att deras barn ska få en plats i projektet (Intervju med projektledare 22/2-13). Projektledarna kontaktas även av tjänstemän inom kriminalvården, av socialsekreterare från socialtjänsten och All-teamet och av polisen som föreslår personer som de tycker skulle passa i projektet och som är intresserade av att delta (Projektledares daganteckningar 5/2-13).

1.3 Rapportens disposition

Efter denna korta sammanfattning av projektets struktur och arbete kommer jag nu att övergå till den del av utvärderingen som fokuserar på projektets deltagare. Här ämnar jag ge en mer ingående beskrivning av vilka projektets deltagare³ är, hur de har kommit till projektet och hur de själva ser på sitt deltagande i projektet. Denna del av utvärderingen är baserad på deltagarnas egna berättelser, utifrån vad de själva berättat i intervjuer med mig.

Som redan nämnts i inledningen, och som beskrivs utförligt i Utvärdering av sociala insatsgrupper, Delrapport 1 – Processutvärdering, så är det övergripande målet för projektet att deltagarna ska upphöra med kriminalitet. Detta ska ske genom att projektet erbjuder hjälp och stöd till deltagarna för att hitta arbete, utbildning och boende och för att förbättra relationen mellan deltagare och myndigheter. Detta arbete kan tydligt kopplas till Travis Hirschis teori om social kontroll (se teoriavsnittet), där kriminalitet ses som ett avvikande från samhällets normer som är möjligt när banden till det konventionella samhället och dess institutioner är svaga (Hirschi, 1969:16). Hirschis teori har vidareutvecklats av forskarna Sampson och Laub som menar att social kontroll kan förklara både stabilitet och förändring i kriminalitet över livsförloppet (Sampson & Laub, 1993:6ff). Projektet arbetar med att stärka deltagarnas band till samhällets institutioner och på så sätt hjälpa dem upphöra med kriminalitet.

1.3.1 Syfte

Det övergripande syftet med den här studien är att, utifrån de intervjuades egna berättelser, beskriva livsförloppet hos deltagarna i projektet sociala insatsgrupper i Rinkeby och Tensta, samt att undersöka hur deltagarna ser på sitt deltagande i projektet och om de uppfattar att

---

³ Begreppet *deltagare* syftar på deltagarna i sociala insatsgruppen, ibland benämns de även *respondenter*, *de intervjuade* eller *målgruppen*.

projektet hjälper dem att upphöra med brottslighet och annat antisocialt beteende. Ett delsyfte är att undersöka om projektet når den målgrupp⁴ som definierats i projektplanen.

2. Teori och tidigare forskning

2.1 Social kontrollteori och differentiella associationer

Enligt teorin om social kontroll är avvikande och kriminella handlingar ett resultat av att en individs band till det konventionella samhället är svaga eller har brutits (Hirschi, 1969:16). Travis Hirschi beskriver fyra typer av band till samhället som hindrar människor från att avvika från normer: anknytning, åtaganden, delaktighet och övertygelse.

Sociala band uppstår genom att människor på olika sätt interagerar med sin sociala miljö. Således: en stark *anknytning* till andra människor är, enligt Hirschi, grunden till internalisering av normer och därigenom till vårt samvete. En individ som har en svag anknytning till andra har inte i tillräcklig utsträckning internaliserat samhällets normer och är ”fri” att bryta mot normen och agera i strid mot andra människors förväntningar och önskemål. (Hirschi, 1969:17f).

Människor investerar sin tid och energi i olika aktiviteter som utbildning, arbete och att skapa sig ett gott rykte i samhället. Att begå en avvikande handling, till exempel ett brott, innebär att man riskerar att förlora det som man investerat genom tidigare konventionella handlingar. I den sortens band, Hirschi kallar dem för *åtagande*, finns alltså en rationell aspekt där risker kan vägas mot vinster. Om man har investerat mycket tid och energi, exempelvis i att bygga upp ett gott rykte eller ett företag, kan man genom att begå brott riskera att förlora ryktet och/eller företaget. Därför väljer man att avstå från den avvikande handlingen (Hirschi, 1969:20f).

En annan typ av sociala band, *delaktighet* i konventionella aktiviteter, innebär att människor ofta inte har tid att engagera sig i avvikande beteenden. En person som har arbetstider att passa, möten, familj att ta hand om och olika fritidsaktiviteter har helt enkelt inte tid över för att begå brott (Hirschi, 1969:22).

---

⁴ Målgruppen är unga vuxna i åldersgruppen 20-29 i Tensta och Rinkeby som saknar fast sysselsättning (arbete/studier), huvudsakligen försörjer sig genom brott och lever under dåliga sociala förhållanden. Målgruppen har tidigare varit i kontakt med socialtjänst och polis under uppväxten och har inte lyckats skapa en socialt trygg tillvaro i myndig ålder (Projektplanen).

Slutligen menar Hirschi att en *övertygelse* om normer och lagars giltighet hindrar oss från att avvika. Ju mindre övertygad en person är om lagens giltighet, desto mindre viktigt anser han/hon att det är att följa lagen och desto lättare är det att bryta mot den utan att uppleva obehag (Hirschi, 1969:26). Sarnecki (2014) hävdar att övertygelse, som kan beskrivas som individens moral eller rättskänsla, utvecklas som ett resultat av anknytning, deltagande och åtagande.

Hirschi själv har utvecklat dessa idéer i en senare bok han har skrivit tillsammans med Gottfredson (Gottfredson & Hirschi, 1990). Enligt deras självkontrollteori har individer, som främst till följd av en väl fungerande uppfostran har god självkontroll, lättare att avstå från att begå brottsliga handlingar än individer med låg självkontroll.

Olika sorters sociala band samverkar med varandra. En person med stark anknytning till konventionella människor/institutioner har sannolikt också åtaganden inom konventionella aktiviteter. Åtaganden såsom exempelvis ett arbete förutsätter ofta delaktighet i konventionella aktiviteter. Även anknytning till andra konforma människor och övertygelse om normers validitet samvarierar ofta. Stark anknytning till exempelvis föräldrar som har en stark övertygelse om normers validitet påverkar sannolikt barnets övertygelse om detsamma (Hirschi, 1969:27ff). Individer med starka sociala band kan också förväntas ha hög nivå av självkontroll (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Band till det konventionella samhället är alltså, enligt teorierna om social kontroll, något som hindrar människor från att begå brott och om de försvagas har människan lättare att bryta mot lagen. Här är det viktigt att lyfta fram att det handlar om sociala band till just det konventionella samhället och anknytning till andra icke-kriminella individer. Man kan emellertid hävda att avsaknad av eller svaga band till dessa institutioner inte behöver betyda att man saknar sociala band överhuvudtaget. En person med svaga band till det konventionella samhället kan ha starka band till andra individer som också saknar band till det konventionella samhället. Enligt Edwin Sutherlands teori om *differentiella associationer* är det genom sådana band som inläring av brottsligt beteende äger rum. Sutherland menar att det i samhället finns en konflikt mellan en kriminell kultur och en icke- kriminell kultur och att individer drar sig till den kultur de mest förknippar sig med. Kriminellt beteende lärs sedan in av andra individer i en kriminell kultur (Sutherland,1955:77f, Soothill m.fl., 2009:103f). Dessa två teorier, Hirschis teori om sociala band och Sutherlands differentiella associationer, anses av

vissa forskare utgöra komplement till varandra (t.ex. Box, 1983:178, Church m.fl. 2012:1036).

2.2 Livsförloppsperspektivet

I Sampson och Laub (1993) definieras livsförloppet som ”pathways through the age differentiated life span” och ”sequence of culturally defined age-graded roles and social transitions that are enacted over time”. Två centrala begrepp i livsförloppsforskningen är *trajectory* och *transition*. En *trajectory* är en bana eller en riktning i utvecklingen över tid, till exempel en bana i arbetsliv, äktenskap eller kriminellt beteende. Med *trajectories* menar man långsiktiga beteendemönster som består av en rad av *transitions* (förändringar/övergångar). *Transitions* markeras av händelser inom en *trajectory* som till exempel första anställningen i en arbetslivsbana. *Transitions* är förändringar i tillstånd som sker mer eller mindre plötsligt (Sampson och Laub, 1993:8). En *transition* kan generera en vändpunkt i en *trajectory* om förändringen innebär att banan tar en annan riktning. Ett annat begrepp som ofta används när man talar om en kriminell bana eller *trajectory* är *kriminell karriär* (Sampson & Laub, 1993:8, Piquero m.fl., 2007:29). Begreppet karriär används traditionellt när man talar om arbete. En kriminell karriär innebär den longitudinella sekvens av brott som begåtts av en person (Carlsson, 2014:15).

2.3 Livsförloppet och social kontroll

Inom livsförloppskriminologi studerar man just hur kriminellt beteende förändras över tid: varför människor börjar begå brott, varför de fortsätter med kriminella karriärer och kanske framförallt hur och varför kriminella karriärer upphör. Med andra ord hur kriminaliteten varierar *inom* en individs livsförlopp, till skillnad från att studera hur kriminalitet varierar mellan olika individer eller grupper, vilket brukar studeras i traditionella så kallade tvärsnittsundersökningar (Sampson & Laub, 1993:6f, Carlsson, 2014:14f, Devers, 2011:3f).

De två forskarna Robert Sampson och John Laub har i boken *Crime in the making* (1993) utvecklat en åldersgraderad teori om social kontroll och kriminalitet. Den åldersgraderade teorin är baserad på Hirshis teori om sociala band, som beskrivits ovan, men förklarar både stabilitet och förändring i brottsligt beteende över tid. Sampson och Laub menar att brister i den sociala kontrollen inom familjen och skolan förklarar brottslighet hos barn och ungdomar. Från barndomen till vuxen ålder finns sedan en kontinuitet i avvikande beteende. Men i vuxen ålder finns flera faktorer som kan påverka den sociala kontrollen – de viktigaste är arbete och

äktenskap. Förändringar i sociala band till familj och arbete kan, enligt Sampson och Laub, delvis förklara förändringar i kriminalitet senare i livsförloppet (Sampson & Laub, 1993:7).

Nedan följer några centrala begrepp inom livsförloppskriminologin.

Risk- och skyddsfaktorer

Riskfaktorer är något som ofta diskuteras när det gäller varför människor börjar begå brott. Inom livsförloppskriminologin anses riskfaktorer kunna påverka framtida kriminella karriärer. Riskfaktorer är förutsättningar eller händelser som ökar sannolikheten för kriminellt beteende. Det kan handla om individuella egenskaper, familjeförhållanden eller sociala faktorer (Carlsson, 2014:36f). Dåliga förutsättningar inom ett område påverkar ofta förutsättningarna inom andra områden. Ogynnsamma hemförhållanden, som splittrad familj, byte av bostadsort, ekonomiska svårigheter och dåligt stöd hemifrån med läxor och skolarbete, kan till exempel påverka en individs skolprestationer och direkt eller indirekt framtida brottlighet. Forskning om riskfaktorer har visat att ju fler riskfaktorer en individ har desto större är sannolikheten för framtida brottslighet (Nilsson, 2002:62). På samma sätt finns det faktorer som minskar sannolikheten för brottslighet, *skyddsfaktorer*. Även här handlar det både om individuella egenskaper, familjeförhållanden och sociala faktorer. Trots att en person har många riskfaktorer i barndomen är det inte säkert att denne kommer att utveckla en kriminell karriär även om risken är större än för en person med få riskfaktorer. Det är också möjligt att en person med få riskfaktorer och många skyddsfaktorer kommer att utveckla en omfattande brottskarriär. Detta kallas för *prediktionsproblemet* eller problemet med ”falska positiva” och ”falska negativa”. En person med många riskfaktorer och få skyddsfaktorer som förutspås utveckla en kriminell karriär och inte gör det är en falsk positiv prediktion. En person som inte förväntas bli kriminell (sett utifrån antal riskfaktorer och skyddsfaktorer) men ändå blir det är en falsk negativ (Soothill m.fl. 129f).

Cumulative disadvantage är ett begrepp, myntat av Sampson och Laub, som kan förklara både hur en kriminell karriär startar och varför den fortsätter (*persistence*). Begreppet beskriver en sorts nedåtgående spiral där negativa händelser eller förutsättningar påverkar framtida möjligheter. Vi kan ta som exempel en person som tidigt har problem i skolan och får dåliga betyg, vilket leder till sämre möjligheter att komma in på gymnasiet, vilket i sin tur orsakar

svårigheter att få arbete o.s.v. Genom ökad marginalisering och stämpling⁵ minskar på så vis hela tiden möjligheterna att vända den negativa utvecklingen (Laub & Sampson, 2001:57f).

Desistance, turning points och intermittency

Persistence är alltså ett begrepp som beskriver den aktiva eller pågående kriminella karriären. Ett mer komplicerat begrepp är *desistance*, det vill säga upphörande med eller avslutande av den kriminella karriären (Laub & Sampson, 2001:6). Hur vet man om ett upphörande med brott är något permanent eller bara ett tillfälligt avbrott? Tillfälliga avbrott eller pauser i brottsligheten är vanligt förekommande bland människor med längre kriminella karriärer och kallas *intermittency* (Laub & Sampson, 2001:6 & Carlsson, 2014: 44). Ett tillfälligt uppehåll kan vara ett försök till *desistance* och att bryta med det kriminella livet men det kan också vara en medveten paus för att ”vila” eller göra något annat ett tag (Carlsson, 2014:44).

När det gäller upphörande med kriminalitet har begreppet ”turning points”, på svenska *vändpunkter*, använts för att förklara varför människor avslutar kriminella karriärer (Laub & Sampson, 2001, Carlsson, 2014:42f). En vändpunkt innebär en förändring i riktning under en persons livsbana. Ofta beskrivs äktenskap, att få barn, militärtjänst och arbete som vändpunkter som kan leda till att kriminaliteten upphör (Laub & Sampson, 2001:20). Det är viktigt att påpeka att det inte är till exempel äktenskapet i sig som är vändpunkten, utan vändpunkten är den till relationen kopplade förändringen i beteendet som leder till att livsbanan tar en annan riktning (här: att sluta med kriminalitet). En vändpunkt kan inte ses som en isolerad händelse som plötsligt förändrar riktningen i en individs livsbana utan det är snarare alla de förändringar i individens levnadssituation som händelsen innebär. Att få ett arbete eller träffa en partner kan förändra individens dagliga rutiner och sociala band, men för att en vändpunkt ska inträffa måste även andra förutsättningar finnas. *Human agency*, eller *agens*, är en förutsättning för att en varaktig förändring ska ske: Individen måste själv ha en vilja och förmåga att förändras och ta vara på den möjlighet som till exempel ett

---

⁵ Begreppet stämpling innebär kortfattat att individen, om avvikande handlingar möts av negativa reaktioner från samhället, riskerar att identifiera sig själv som avvikare och fortsätta med avvikande/kriminella beteenden som överensstämmer med denna negativa självbild. På så sätt stämplas individen som en avvikare av sig själv och/eller andra (Becker, 2006:22f, Sampson & Laub, 1997:6, Soothill m.fl, 2009).

arbetserbjudande innebär (Laub & Sampson, 2001:49, Carlsson, 2014:42ff Cid & Martí, 2012:603).

Skardhamar och Savolainen har studerat hur en anställning på minst sex månader har påverkat den kriminella banan hos en grupp återfallsförbrytare. Resultaten av deras studie tyder på att en minskning i kriminalitet *föregick* anställningen med i snitt två år. Ytterst få gick alltså direkt från en aktivt kriminell vardag till arbete. Efter en sådan anställning på sex månader ökade brottsligheten igen bland dem som förlorat jobbet. Detta pekar, enligt Skardhamar och Savolainen, på att anställningen inte orsakat permanent *desistance* från brott. Däremot var brottsligheten fortfarande låg bland dem som fått fortsatt anställning – detta kan tolkas som att kvaliteten på deras arbete har spelat en roll för utfallet (Skardhamar & Savolainen, 2014:286ff). Arbete som en vändpunkt i en kriminell karriär har även studerats av Uggen och Staff, som till skillnad från ovan nämnda studie tolkar sina resultat som att anställning faktiskt kan beskrivas som en vändpunkt (Uggen & Staff, 2001:13f). Uggen och Staff har studerat effekten av program som erbjuder sysselsättning till människor i samband med frigivning från fängelse. De menar att trots att resultaten är blygsamma, så tyder de ändå på att denna typ av program kan minska återfallen och verka som en vändpunkt. Effektiviteten hos dessa program verkar dock vara beroende av deltagarnas ålder, då äldre återfaller i lägre omfattning än tonåringar och unga vuxna, och av kvaliteten på arbetet, då de som fått kvalificerade yrken återföll i lägre omfattning än de med okvalificerade yrken (Uggen & Staff, 2001:13f).

Även resultaten av studier av äktenskapets effekter på *desistance* är tvetydiga: vissa forskare finner stöd för äktenskap som vändpunkt (se till exempel Schellen m.fl, 2012, McGloin m. fl., 2011, Laub m.fl. 1998), medan andra ifrågasätter det. Hur väl äktenskapet fungerat och huruvida partnern också har en kriminell bakgrund verkar vara faktorer av betydelse (Skardhamar m. fl., 2014:422f).

Hypotesen om vändpunkter, framförallt arbete som en vändpunkt, har tydliga kriminalpolitiska implikationer (Laub & Sampson, 2001:3). Olika insatser i form av program, som erbjuder människor med kriminella karriärer en chans till arbete, anses kunna minska återfallen i kriminalitet (Devers, 2011:10, Uggen & Staff, 2001). Men mer forskning krävs för att studera hur denna typ av insatser (därtill räknat sociala insatsgrupper) kan fungera effektivt som vändpunkter i kriminella karriärer.

Social insatsgrupp

Utifrån det ovan förda resonemang kan en social insatsgrupps verksamhet beskrivas som ett försök att skapa positiva vändpunkter i deltagarnas liv.

Sociala insatsgrupper är ett relativt nytt arbetssätt. Detta gäller i synnerhet sociala insatsgrupper som riktar sig till vuxna deltagare. Därför finns väldigt lite forskning om just denna typ av insatser.

Rikspolisstyrelsen (RPS) fick i mars 2011 i uppdrag av regeringen att i ett antal kommuner eller stadsdelar påbörja en pilotverksamhet med sociala insatsgrupper för unga som riskerar att bli kriminella. Verksamheten skulle bedrivas i minst sex och högst tolv kommuner och vara inriktad på unga i åldern 15–25 år. Även ungdomar som behöver stöd och hjälp för att bryta med kriminella nätverk skulle kunna ingå i försöksverksamheten. RPS uppdrag var att i pilotprojektet prova, utveckla och utvärdera samverkansformen sociala insatsgrupper och de har publicerat en rapport kallad ”Sociala insatsgrupper: Redovisning av regeringsuppdrag” där de redovisar sina resultat. Rikspolisstyrelsen har också anlitat Ersta Sköndal högskola för att genomföra en oberoende utvärdering av pilotprojektet. I denna utvärdering har Wolter med flera huvudsakligen studerat hur lokala samarbetsformer utvecklats och hur möjligheterna att identifiera unga i riskzonen för kriminalitet har fungerat. Resultaten av utvärderingen visar att lokala samarbetsformer har utvecklats i olika hög grad i pilotområdena och att möjligheterna att identifiera unga i riskzonen för kriminalitet inte förbättrats i någon större grad (Wollter m fl., 2013). Däremot bidrar denna utvärdering inte med någon direkt kunskap om hur deltagarna påverkats av sociala insatsgruppen. Forskarna konstaterar att det är för tidigt att uttala sig om huruvida de sociala insatsgrupperna har medfört några effekter för målgruppen (Wollter m.fl., 2013:3).

4. Metod

4.1 Kvalitativ intervju

Metoden för denna del av utvärderingen, som handlar om deltagarna i projektet, är kvalitativa intervjuer. Till skillnad från intervjuer i kvantitativ forskning är den kvalitativa intervjun mindre strukturerad och fokus ligger på intervjudeltagarens egna uppfattningar och synsätt. Att intervjun är mindre strukturerad innebär att den kan röra sig i olika riktningar och att den styrs mer av vad intervjudeltagaren själv uppfattar som viktigt än vilka frågor forskaren

bestämt på förhand. Denna flexibilitet gör att intervjuens fokus kan anpassas efterhand och att nya frågor kan uppstå (Bryman, 2011:413, Kvale & Brinkmann, 2009:17). Viktigt att lyfta fram är att det är de intervjuades subjektiva berättelser som kommer fram i denna typ av intervjuer, det vill säga en av flera tänkbara berättelser.

Det finns i huvudsak två typer av kvalitativa intervjuer, ostrukturerade och semistrukturerade. I den ostrukturerade intervjun kan forskaren på förhand ha bestämda teman för intervjun och som mest använda sig av några stödanteckningar eller liknande som hjälp för minnet under intervjun. En ostrukturerad intervju liknar ofta ett vanligt samtal. Jag har använt mig av semistrukturerade intervjuer, där jag på förhand utformat en intervjuguide⁶ med vissa specifika teman som jag vill beröra under intervjun. Den semistrukturerade intervjun är således mer strukturerad än den ostrukturerade men är fortfarande en mycket flexibel intervjuform. Frågorna behöver inte nödvändigtvis komma i en viss ordning, och har inte heller gjort det i mina intervjuer. Intervjudeltagaren tillåts berätta mycket fritt och intervjuaren har även möjlighet att ställa frågor som inte är med i intervjuguiden och anpassa intervjun efter vad intervjudeltagaren berättar (Bryman, 2011:414f).

4.2 Urval och bortfall

Urvalet till intervjuerna består av samtliga deltagare i projektet. I projektet deltar, som nämnts i inledningen, cirka 40 deltagare, varav två kvinnor och 38 män. Hittills har 30 deltagare intervjuats varav en kvinna (för mer om projektets verksamhet och rekrytering av deltagare se del rapport 1- Processutvärdering). Då det bara finns en kvinna med i materialet kommer uppgifter om henne inte att särredovisas – detta för att skydda hennes anonymitet. Då hennes livshistoria inte heller skiljer sig på något signifikant sätt från de andra intervjuade saknar detta betydelse för den övergripande bilden av undersökningens deltagare.

För att få tillgång till intervjudeltagare har jag först vänt mig till projektets anställda. Projektledare och lotsar har först informerats om vad intervjuerna kommer att behandla och vilka förutsättningar som gäller (anonymitet, frivillighet etc.) och lotsarna har i sin tur informerat deltagaren och gjort en första förfrågan om deltagande i intervjun. Därefter har lotsarna bokat in en tid för mitt möte med varje deltagare. När jag träffar deltagaren går jag åter igenom syftet med intervjun, deras anonymitet, frivillighet och vilka övriga förutsättningar som gäller för intervjun. De personer som vill delta, får även ta del av skriftlig

---

⁶ Se bilaga 1

information och skriva under en försäkran om samtycke⁷ till att delta i utvärderingen, både vad gäller intervjun och insamlingen av registerdata⁸.

Fyra av projektdeltagarna som träffat mig tackade nej till att delta i intervjun efter att jag presenterat utvärderingen. Dessa fyra har förklarat att de tackat nej på grund av att de inte vill berätta om sina personliga erfarenheter av kriminalitet och annat. Samtidigt ville de ändå kommentera projektet ”inofficiellt”. Ytterligare ett par stycken tackade nej till att delta i intervju utan att ha träffat mig. Dessa tackade nej redan då personal i projektet gjorde en första förfrågan, och därför har utvärderingen ingen information om varför de tackat nej. Ett fåtal av projektets deltagare har ännu inte fått förfrågan om att delta i utvärdering på grund av att de har ett pågående tyngre narkotikabruk eller behov av hjälp från psykiatrin. I dessa fall har personalen i projektet bedömt att de vill avvakta med att fråga dessa personer om de vill delta i intervjun tills deras situation stabiliserats.

En viktig fråga när det gäller bortfallet i en studie är hur det kan tänkas påverka resultatet. I denna studie är det möjligt att de som inte deltagit i intervjun i något avseende skiljer sig från dem som deltagit. Det är möjligt att de som inte intervjuats har svagare band till och en större misstro mot det konventionella samhället, jämfört med dem som har intervjuats. Dessutom har personalen i projektet haft en viss möjlighet att styra vilka som intervjuats. Detta skulle möjligen kunna innebära en viss snedvridning i resultaten.

4.3 Intervjuer

De semistrukturerade intervjuer jag genomfört är av livsförloppscharaktär och fokuserade på undersökningens huvudteman. Deltagarna har ombetts berätta fritt om familj, uppväxt, utbildning, arbete, kriminalitet, narkotikabruk, myndighetskontakter och deltagande i social insatsgrupp. Majoriteten av intervjuerna har spelats in på band – endast två deltagare har sagt nej till att bli inspelade, och då har jag istället antecknat deras svar under intervjuens gång och sammanfattat intervjun direkt efter att den genomförts. De intervjuer som spelats in har skrivits ut i efterhand. I snitt varade varje intervju 30 minuter. Ett par intervjuer blev mycket korta (cirka 15 minuter) och ett par blev längre (cirka 50 minuter). Analys av det utskrivna materialet har sedan utförts i två led. Först delade jag upp materialet efter vilken period i livet det rörde sig om: familjeförhållanden och bakgrund, barndomsår, skolålder, vuxen ålder och

---

⁷ Se bilaga 2

⁸ Insamling av registerdata innebär att registeruppgifter över deltagarnas brottslighet samlas in för att kunna studera utvecklingen.

deltagande i projektet. Därefter läste jag igenom transkriberingarna flera gånger och sorterade avsnitten efter olika teman i respektive tidsperiod.

Resultaten som redovisas nedan illustreras med hjälp av citat från intervjuerna. Språket i citaten har bearbetats i viss mån för att underlätta läsbarheten. Detta gäller naturligtvis främst grammatik och ordföljder – innebörden av citaten har inte på något sätt förändrats (Bryman, 2011:431).

I kvalitativ forskning redovisar man vanligtvis inte antal och andelar som man gör i kvantitativa undersökningar. Men eftersom denna kvalitativa studie ämnar beskriva deltagarna i projektet som grupp, kommer jag tidvis trots allt att hänvisa till andelar av gruppen för att bättre kunna beskriva gruppen som helhet.

5. Forskningsetik

Att genomföra denna typ av utvärdering är känsligt ur etisk synpunkt. Undersökningen fokuserar på brottslighet, som är ett känsligt ämne, och dessutom berörs i viss mån andra känsliga ämnen, bland annat etnicitet. För att uppfylla de forskningsetiska kraven på konfidentialitet har alla uppgifter från respondenterna anonymiserats i denna rapport. Detta gäller alla namn på personer och platser, med undantag för Tensta, Rinkeby och Stockholm, då anknytning till dessa platser är ett av kriterierna för deltagande i projektet (Vetenskapsrådet, 2011:67).

För att deltagarna i projektet ska kunna ingå i utvärderingen krävs, som redan nämnts, att de lämnar samtycke till utvärderingen och till intervjun (Vetenskapsrådet, 2011:50). I etiksammanhang är grundregeln att den nytta som ett forskningsprojekt skapar ska vara större än den eventuella risk för skador som det kan medföra (Vetenskapsrådet, 2011:31). I detta fall måste ändamålet med utvärderingen anses kunna medföra stor nytta: kunskaper om vilka effekter en samordning av samhällsinsatser kan ha för att hjälpa individer med allvarliga sociala problem. Däremot föreligger ingen direkt risk för att de studerade individerna kommer att skadas genom att delta i utvärderingen av projektet, förutsatt att de förblir anonyma. Det insamlade datamaterialet förvaras på ett säkert sätt för att förhindra att personinformationen hamnar i obehörigas händer. De undersökta individerna utsätts emellertid för ett visst integritetsintrång genom att vissa omständigheter rörande deras livssituation kommer att granskas av forskare. Detta intrång kan dock anses uppvägas av den nytta som undersökningen medför.

6. Resultat

Resultaten från intervjuerna kommer här att presenteras efter teman i kronologisk ordning och analyseras löpande.

6.1 Bakgrund och familjeförhållanden i barndomsåren

Projektet genomförs i två områden i Stockholm som har bland de högsta andelarna invånare med invandrabakgrund (här definierat som utrikesfödda och inrikesfödda med utrikesfödda föräldrar. I stadsdelen Rinkeby har 90,8 % av befolkningen invandrabakgrund och i stadsdelen Tensta har 87,4 % av befolkningen invandrabakgrund, jämfört med 33,5 % i hela Stockholm⁹. Denna höga andel människor med invandrabakgrund i projektområdena avspeglas i den etniska sammansättningen bland deltagarna i projektet. Samtliga deltagare har invandrabakgrund och är antingen födda i Sverige med utrikesfödda föräldrar eller har själva invandrat till Sverige.

I intervjuerna lyfter många respondenter fram segregationen i stadsdelen där de bor och de problem som följer med den. Ett stort problem med segregationen i området, menar flera av de intervjuade, är att den hämmar språkutvecklingen och därmed integreringen i samhället, vilket kan ses som en sorts strukturell riskfaktor (Nilsson, 2002:62).

Q: Det var där det gick snett. Du vet, invandrarna som kommer hit än idag, de ansöker om att få bo här. Och det är inte så att nån säger till dem fördelen och nackdelen med att bo här, det gör de inte. De blir bara glada över att de flyttar hit. Så de kastar dem bara hit och det var det de gjorde med oss också. De bara kastade oss hit och vad kom jag till? Jag kom till mitt hemland. För det här känns som mitt hemland. Och dessutom, om man inte kan svenska och flyttar hit, då lär man sig inte svenska på ett bra tag. Svenska behövs inte ens här.

Bland de intervjuade som inte är födda i Sverige har de flesta kommit hit före sex års ålder. Men de finns även några som kommit senare i livet, mellan 9 och 15 års ålder. Många har invandrat till Sverige på grund av krig i hemländerna. Berättelserna jag får från den tidiga barndomen är ganska kortfattade, vilket kan ha flera orsaker. Dels kan det bero på att respondenterna har minnen av traumatiska upplevelser som de inte vill berätta om, och dels kan det bero på att de helt enkelt har få minnen från denna period på grund av sin unga ålder.

För många av deltagarna har de tidiga barndomsåren präglats av flera flyttar. För dem som inte är födda i Sverige har barndomen inneburit att de flyttat från hemlandet, ofta via

---

⁹ Uppgifter om befolkningsstatistik är hämtade från <http://www.statistikomstockholm.se/index.php/omradesfaktax> och gäller år 2013.

angränsade länder, vidare till Sverige, där de en kortare tid bott i andra städer och sedan flyttat till Stockholm.

Y: Jag kom hit 89 när jag var två år, på grund av kriget. Jag och mina syskon kom hit, vissa var kvar och vissa kom efter.

– Kom dina föräldrar också då?

Y: Ja, mamma och pappa kom. Pappa kom först, sen kom mamma med oss. Vissa var tvungna att stanna kvar eftersom vi inte hade så mycket pengar till biljetter. Då bodde vi först på en flyktingförläggning i sex månader, sen fick vi en lägenhet. Sen skrapade vi ihop pengar här och så fick de andra komma, så var alla här till sist i alla fall. Först kom vi till A-stad, där vi bodde på en flyktingförläggning. Jag tror att vi var där i sex månader och sen så fick vi en lägenhet i B-stad. Där började jag på mitt första dagis. Jag kommer ihåg min förskolelärare, [*namn*] hette hon, hon var jättesnäll. Och sen så, ja bodde vi där tills jag var fem år, sen flyttade vi till Stockholm. Vi bodde i en andrahandslägenhet som vi hyrde svart, så det fanns inga papper på att vi hyrde den eller så där. Så vi bodde där i tre år eller två år, ja tills jag var sju. Sen bestämde sig mannen som bodde där att han inte ville ha oss där längre, så vi stod utan lägenhet jag och min mamma och min syrra som är sju år äldre än mig. Jag är yngst i familjen av tio syskon.

– Bodde ni alla tillsammans då?

Y: Ja, vi bodde alla tillsammans i en trea. Så det var mycket folk, men det var kul. Så vi hade ingen lägenhet ett tag, vi fick bo hos släktingar. Men till sist fick vi vår lägenhet här i Tensta [...]

T: Så ... vi flytta från [*hemlandet*], när jag var två år. Vi flyttade till [*grannland*], vi bodde där i sju-åtta år. Sen kom vi till Sverige.

Nästan alla jag intervjuat kommer från stora familjer med mellan tre och tio syskon. Samtliga berättar att de tycker att de hade en bra relation till familjen under barndomen. De flesta bodde tillsammans med båda föräldrarna och syskonen större delen av barndomen. Bland dem som inte är födda i Sverige, utan har flyttat från hemlandet under barndomen, splittrades någras familjer under en tid för att sedan återförenas i Sverige.

R: Jag har tre äldre bröder och två yngre systrar.

– Bodde ni tillsammans hela familjen när du var liten?

R: Nej. Vissa kom ju tidigare och så där. Alla i familjen är inte födda här. Vissa kom med farsan, vissa kom med morsan och vissa kom med andra släktingar du vet. Utspritt så där.

Att komma från ett land där det pågår inbördeskrig kan ses som en riskfaktor för sociala problem senare i livet. De otrygga förhållanden som många av de intervjuade levde under i barndomsåren kan ha inneburit negativa effekter på den tidiga anknytningen till både familjen

och samhällsinstitutioner (se vidare under rubriken Ostrukturerad skolgång). En annan riskfaktor för brottslighet är svag anknytning till skolan, vilket beskrivs nedan.

6.2 Skolåldern

Skolåldern innefattar här perioden mellan c:a sju och arton års ålder, det vill säga de år som barn och unga i Sverige vanligen går i skolan.

6.2.1 Utbildning

De allra flesta av de intervjuade berättar att de trivdes bra i skolan med både klasskamrater och lärare, men att de inte hade något större intresse av att delta aktivt i undervisningen och få bra betyg. De flesta började redan i lågstadiet att skolka och missa lektioner.

Skolan som en fritidsgård

R är född i Sverige och bodde i en annan stad tills han var sex år då familjen flyttade till Stockholm. R hade gått i förskola innan han flyttade och började i första klass i Stockholm.

– Trivdes du i skolan?

R: Jag har alltid trivts i skolan. Men skolan var ingen skola för mig. Det var som en fritidsgård, förstår du? Det var roligt att vara där och...

– Med kompisar och ...?

R: Ja. Det hände grejer. Men vi pluggade inte. Det var inte så att man pluggade.

Denna beskrivning av skolan som en fritidsgård återkommer i flera intervjuer, både när det gäller grundskolan och gymnasiet. Att umgås med kompisar beskrivs som det bästa med skolan, något som säkerligen inte är unikt för denna grupp utan är något som många skolungdomar upplever. Däremot är skolk, särskilt i så tidig ålder, ett beteende som tyder på svaga band till skolan och som kan leda till problem längre fram (Nilsson, 2002:62, Sampson & Laub, 1993:101ff).

– Trivdes du i skolan?

H: Ja, det var roligt. Det var bra, man vaknade och gick till skolan. Sen var det jobbigt och tråkigt när skolan var slut och alla eleverna gick hem. Det var så när man var yngre, man gillade att umgås med kompisar och sådär.

– Gick det bra med betyg och så?

H: Ja, jag klarade mig bra faktiskt. Om jag hade fortsatt hade jag kunnat bli nånting. Tyvärr.

– Du slutade efter sjuan?

H: Ja, du vet i den åldern var man skoltrött och man vill inte göra nånting. Man vill ha roligt och sådär. Det är nånting man ångrar nu.

Ostrukturerad skolgång

Skolgången var för många av deltagarna mycket splittrad. Detta berodde för vissa på att de flyttade mellan olika skolor inom Sverige; andra kom till Sverige först senare och hade inte möjlighet att gå i skolan de första åren på grund av krig i hemlandet och flytt mellan olika länder och flyktingläger. De tidiga levnadsförhållandena har helt klart påverkat deltagarnas fortsatta utveckling – vad Sampson och Laub kallar *cumulative disadvantage*. Ett exempel är N som kom till Sverige i 10–11-årsåldern och berättar om sina erfarenheter av skolan. N, liksom de andra deltagarna som kommit till Sverige från länder med inbördeskrig och oroligheter, började skolan först när han kom hit. När man inte kan språket och inte har fått någon ordnad utbildning tidigare kan detta innebära svårigheter att anpassa sig. N säger att tiden i förberedandeklassen var för kort vilket påverkade hans framtida skolresultat.

– Så du gick i skolan innan ni flyttade till Sverige?

N: Nej, vi fick ju knappt chansen. När vi skulle börja i skolan så blev det inbördeskrig, så vi fick aldrig chansen att få gå i riktigt skola. Vi gick bara i förskola och sånt. Eller jag, rättare sagt, småsyskonen fanns ju inte då. Bara en av mina bröder fanns då, resten är födda här i Sverige.

– Vad började du i för klass då?

N: Jag började i sån här förberedandeklass. Sen gick jag vidare till en vanlig klass, men det var för kort tid [...] Betyg, usch. Jag har inte ens tittat tillbaks på mina betyg, de var inget vidare direkt. Jag kanske har fått sex-sju ämnen godkända. Jag var inte den bästa i skolan direkt.

Det är också några av deltagarna som kommit till Sverige först i tonåren. T flyttade från hemlandet när han var två år och familjen flyttade sedan runt på flyktingläger i olika länder. När T var 13 år kom familjen till Sverige.

– Hade du gått i skola innan du flyttade hit?

T: Nej faktiskt inte.

– Okej, så började du i skolan här?

T: Ja, jag började i skolan här. Jag började i femman tror jag.

– Hur tyckte du det var?

T: Det var bra faktiskt när jag kom hit. Det var lite svårt för mig från början för jag inte kunde språket. Men man fick lära sig snabbt också, man var ändå ung.

– Trivdes du i skolan då?

T: Ja faktiskt. Jag är en social person, jag har lätt att skaffa vänner och så. Så det gick snabbt för mig.

– Hur gick det med betyg och så där?

T: Sådär faktiskt. Jag var inte så bra i skolan, om man säger så. Men upp till nian gick jag och ett år i gymnasium, sen hoppade jag av. Sen efter det så har jag inte gjort någonting. Jag har inte pluggat eller jobbat.

Många berättar att de kom att skolka allt mer under högstadiet. Andra, som inte skolkat i låg- och mellanstadiet, började nu också skolka. I högstadiet manifesterades problemen i skolan ytterligare i och med att man då börjar få betyg. Många berättar att de hade dåliga betyg. Drygt hälften av deltagarna slutade skolan mellan årskurs sju och nio. Den andra hälften av deltagarna gick vidare till gymnasiet, men attityden till skolan förändrades inte för majoriteten av dessa. Detta resulterade i att bara ett fåtal fullföljde gymnasieutbildningen medan de flesta hoppade av någon gång på vägen.

S flyttade ifrån Sverige med sin familj när han var tolv år, de flyttade då tillbaka till hemlandet. När S var 16 år flyttade han själv tillbaka till Sverige och placerades då hos en fosterfamilj och började i gymnasiet. Men efter att ha varit borta från landet och skolan en längre tid berättar S att han hade svårt att anpassa sig och hoppade efter ett tag av gymnasiet.

R började i gymnasiet efter högstadiet och hade redan tidigare haft kontakt med polisen flera gånger på grund av våldsbrott och rån. När han var 17 år dömdes han för första gången till fängelse för rån.

R: Grejen var att jag var borta väldigt mycket av min gymnasietid. Först när jag började var jag borta i åtta månader, så jag kom i mitten av årskurs två och skolan lät mig få fortsätta gå. Jag pluggade inne på anstalten. Sen efter det så hände nåt igen, så var jag borta ett till år. Men skolan och anstalten hade så bra kontakt så de lät mig ta studenten. Så jag mucka, det blev bra, man gjorde så att jag kunde ta studenten också. Så det var så jag tog studenten om man säger så.

R fick alltså trots sina tidiga fängelsedomar möjlighet att fullfölja sin gymnasieutbildning tack vare ett gott samarbete mellan skolan och anstalten. Andra hade inte lika goda förutsättningar:

N till exempel hade också påbörjat gymnasiestudier men kunde inte, som han berättar, fullfölja dem efter att han placerats på LVU-hem¹⁰.

---

¹⁰ LVU – lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, reglerar tvångsomhändertagande av unga under 18 i Sverige. Grunderna för omhändertagande kan både vara bristande hemförhållanden och den unges eget beteende. Vård enligt LVU kan innebära placering på hem för vård eller boende (HVB-hem), särskilda ungdomshem eller familjehem.

N: Efter nian började jag på ett IV-program¹¹ på gymnasiet. Men, jag gick där en eller två veckor och sen kom SOC och polisen och placerade mig på sånt där LVU-hem. Sen dess har jag inte gått i gymnasiet.

– Vad hade hänt då?

N: Jag vet inte. Jag hade blivit till dömd att få LVU, så de bara kom och omhändertog mig.

– Men varför blev det så? Hade du gjort nånting eller hade det hänt nånting?

N: Nej, jag var bara väldigt stökig som alla andra. Det va inget mer med det. Jag var bara jobbig. Du vet den åldern, 15-16 år, är många kaosiga och bråkiga och sånt.

– Hur länge var du där?

N: Jag var där till, jag tror jag var där från 99 till 2002.

– Hur tyckte du det var då?

N: Slöseri på min tid, som jag kunde ha gått skolan istället och vara med mina föräldrar och sånt. Den tiden är en av de bästa tiderna typ, i ungdomen. Så att bli inlåst i den åldern, det är inte roligt direkt.

– Nej. Vad fick du göra där då? Det var ingen utbildning?

N: Nej, ingen utbildning. Det var något de lovade, men det var bara skitsnack. Sånt som de säger till SOC och föräldrarna. Men i verkligheten så var man bara inlåst. Det var ingen skola, det var som ett fängelse ungefär.

D berättar att han trivdes i skolan med kompisarna och att han klarade av studierna ganska bra, men att han skolkade mycket och helt enkelt inte prioriterade studierna. Efter grundskolan började D i gymnasiet men slutade innan han tagit studenten.

D: Sen blev det mer och mer bråk, kriminalitet. Jag började se mycket pengar och så, då nedvärderar man skolan, man börjar kolla på vad kompisarna gör istället. Man tänker kortsiktigt. Så jag slutade komma till skolan då.

– Vad var det för brott då?

D: Allt som gav pengar. Det var på den tiden som jag var som mest aktiv, när jag gick i tvåan, trean, och sen efter gymnasiet också. Jag ville sluta gymnasiet, skolan hängde efter för mig. Jag hade med SOC att göra. Jag gick till skolan och gjorde min grej för att det skulle bli balans, så att myndigheterna inte skulle vara på mig och så där.

Q hade redan från början mycket problem i skolan, både med lärare och andra elever och med att klara undervisningen. Han placerades i specialklass i högstadiet men klarade inte av att få

---

¹¹ Individuellt program (IV) ska förbereda elever för utbildning på ett nationellt gymnasieprogram. IV vänder sig till de elever som inte kommer in på de nationella programmen eftersom de inte uppfyller kraven på godkänt betyg i svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik (skolverket.se).

gymnasiebehörighet – istället fick han gå vidare till IV-gymnasium, trots att han själv ville gå om nian och förbättra sina betyg för att bli behörig.

Q: Grundskolan [...] ville inte ens ha mig kvar, för att jag kostade för mycket. Det var för mycket resurser eftersom jag behövde speciella lektioner. Och allt det där kosta massa pengar. Så de sa till mig 'det är bättre om du går vidare till ettan' och då fick jag börja på IV.

– På gymnasiet?

Q: Ja, alltså jag fick inte gå om ytterligare fast min pappa bad om det. Men pappa, han kunde ju inte svenska då så han visste inte. Han fick bara ett nej och så tog han det.

– Mm. Vad hände när du var 17, när du slutade gymnasiet?

Q: Då åkte jag ju in.

– Vad hade hänt då?

Q: Den tiden var nog, jag tror jag satt för misshandel. Det var den enda gången jag satt för misshandel, sen har jag inte suttit för misshandel. Att jag satt för misshandel då, det var för att jag var ung och jag var aggressiv från skolan [...] Och när man är liten du vet, barn är jättetaskiga. Så när jag var liten, man blev retad och sånt där, man fick slåss hela tiden och så. Det var det enda sättet för att de skulle ha respekt för mig. Men de hade ju inte respekt för mig. De var ju bara rädda för mig. Men det spelade ingen roll, så länge de inte jävlades med mig då får de vara rädda eller ha respekt för mig. Så att, skolan var jobbig [...] Så jag var aggressiv person tills jag var 17, men efter det då var jag inte så intresserad av att slåss längre. Då ville jag åka in för pengar, men inte för att slå nån.

I citaten ovan kan vi tydligt se hur problemen eskalerade under skoltiden: ju svagare anknytningen blev till skolan, desto mer tid frigjordes till att umgås med kompisar och begå brott. Detta ger stöd till Sampson och Laubs (1993) åldersgraderade teori som lyfter fram hur viktig anknytningen till just skolan är i ungdomsåren för att förhindra att unga börjar begå brott. Kompisrelationer var dock viktiga för de intervjuade i denna ålder, vilket exemplifierar hur teorin om social kontroll kan kompletteras med teorin om differentiella associationer (Sutherland, 1955). Deltagarna var inte utan sociala band – snarare hade de knutit band till andra ungdomar som också skolkade och begick brott (se vidare nedan).

6.2.2 Arbete

Många ungdomar börjar i tonåren sommarjobba eller jobba extra under gymnasietiden. Bland deltagarna i projektet var det ganska få som haft någon typ av arbete i tonåren trots att många inte heller gick i skolan. De knöt på så vis inga band till arbetsmarknaden i ungdomsåren vilket, som vi senare kommer att se, har påverkat deras liv i vuxen ålder. Bland dem som gick i gymnasiet läste dock flera yrkesinriktade utbildningar som innehöll praktik, men det var under relativt korta perioder och det fick ett abrupt slut när deltagarna åkte fast för brott.

– Har du jobbat nånting, alltså sommarjobb eller nåt?

Q: Sommarjobb har jag haft hos [*bostads förening*]. Vi fick ta hand om gårdar och sånt. Men då var det så att Svenska bostäder var schysta och gav jobb till hyresgästernas barn. De lät barnen ta hand om gården, det var den vägen [...]. Jag minns än idag att jag fick 6 000. Det är därför jag säger att man minns såna här saker, när man får lön och sånt.

– Har du haft nåt jobb tidigare, typ sommarjobb eller praktik?

T: Ja, när jag var 16-17 år jobbade jag som, eller praktiserade som bilmekaniker och det gick bra faktiskt, tills jag åkte in.

– Det var när du gick i gymnasiet?

T: Exakt. Så jag gick där två månader faktiskt, jag jobbade och sånt. Det är bara det, jag har praktiserat en gång som bilmekaniker.

LVU-placeringar och fängelsevistelser innebär ett avbrott i bandet till det etablerade samhället – både till skola, arbete och familj – vilket enligt teorin om social kontroll ökar sannolikheten att man begår fler brott och därmed distanserar sig ytterligare från samhället (Sampson & Laub, 1997).

6.2.3 Kriminalitet och myndighetskontakter

I skolåldern hade deltagarna sina första negativa kontakter med myndigheterna¹². Några berättar att de begick sina första brott i nio-tio års ålder, det handlade då främst om snatteri och småstöld. H, till exempel, berättar att familjen kom till Sverige när han var nio år och att de, efter en kort period i en annan stadsdel i Stockholm, flyttade till Tensta där han snart kom i kontakt med polisen.

– När var första gången du kom i kontakt med polisen?

H: Polisen har jag varit i kontakt med sen jag var liten, sen jag var nio-tio år.

– Vad hände då?

H: Jag vet inte, det var några kompisar som – vi hittade en bil som vi bara startade. Då råkade polisen köra förbi och de tog oss och körde oss därifrån.

– Vad gjorde de då?

H: De körde mig hem och berättade vad som hade hänt för mina föräldrar.

---

¹² Här menar jag myndighetskontakter till följd av deltagarnas eget beteende, till exempel skolk, brott eller drogbruk. Det vill säga, inte kontakter som familjen haft tidigare, till exempel i samband med flytten till Sverige.

H berättar att det inte hände något mer den gången, socialen kontaktades inte eftersom det var första gången han åkt fast. Efter det var han försiktig och undvek att åka fast eftersom han inte ville riskera att bli omhändertagen av socialen.

Majoriteten av de intervjuade berättar dock att problemen började något senare och att deras första myndighetskontakter skedde i 12–13-årsåldern.

– När var första gången som du kom i kontakt med socialtjänsten?

Y: När jag var ung, jag var stökig och skolkade från skolan. Det är ju lag på att man måste gå, annars blir socialtjänsten inblandad. Så de blev inblandade. De ville skicka mig på LVU-hem. Jag brukade råna folk och så där. Jag gjorde mycket dumt när jag var ung, det är saker jag ångrar liksom. När man är 12–13 år, vad vet man?

– När var första gången som du kom i kontakt med myndigheterna?

Å: När jag var 13 var första gången jag kom i kontakt med polisen. Polisen kunde inte göra nånting, jag var ju inte straffmyndig, så de skickade mig till socialtjänsten. Som tur var har jag aldrig fått ungdomsfängelse eller nånting sånt. Jag hade typ assistent och såna där saker, kontaktperson. Jag fick gå dit och berätta för kontaktpersonen hur allting går, inte mer än så.

– Hur kom det sig att du kom i kontakt med polisen då? Första gången?

Å: Vi gick och snatta, sen torska vi. Man ville vara cool men man var en snorunge. Efter skolan, man hade för mycket fritid då. Då fick man första utskällningen av morsan och polisen kom hem och det var värsta grejen. Värsta soppan, det var första gången när jag var 13.

Narkotika

Narkotikabruk och kriminalitet ses ofta som sammanhängande problem, och narkotikabruk finns också bland deltagarna i projektet. Några deltagare började experimentera med cannabis redan tidigt, i 12–13 års ålder; majoriteten testade dock droger första gången runt 15 års ålder. Vid 17–18 års ålder hade nästan alla intervjudeltagarna testat eller börjat använda cannabis. De flesta höll sig sedan till att enbart röka cannabis även om de någon gång testat andra droger. Cannabis brukades dagligen av många under en period på några år.

– När var första gången som du kom i kontakt med socialtjänsten eller polisen?

R: Polisen och socialtjänsten, jag vet inte, jag kan inte säga exakt så där men 12–13 år [...]. I början det var ju mest att man var bråkig, att man var stökig. Man hittade på dumma saker i skolan. Man kom inte till skolan, det var mest det, sen vad de kallar missbruk också. Det som kallas missbruk, det kom också in i bilden ganska tidigt och socialen tar ju ganska hårt på det när man är minderårig och håller på med narkotika. Första gången jag testade narkotika var när jag var 13 år.

– Vad var det du använde då?

R: Det var flum, cannabis.

Under gymnasietiden var D först placerad på ett jourhem och under en period bodde han hos sin kontaktperson. När han var 17 år började han använda droger, det var främst marijuana men även kokain och olika tabletter.

D: Det kom med livet. Du hänger med folk som har samma prisklass. Knarklangare som säger 'ta här, testa', det är nästan oundvikligt och sen du är knarkare också. Men det som fick mig att sluta var att jag blev en annan person. Jag började ogilla mig själv. Jag har en massa principer som jag följer. Jag lever efter vissa grejer. Så sen blev det äckligt. Vissa människor bryr sig inte, men jag gillade inte hur jag blev så jag slutade.

R: Jag har oftast umgåtts med äldre och kriminella. Jag har aldrig haft rika vänner eller icke kriminella vänner. Och det är så än idag faktiskt, de personer jag känner, förutom mina nära och kära, vi har bara en gemensamhet och det är det här livet. Det är nog mest det, den här kretsen man är inne i. Man tvingas in i det här livet, eller tvingas och tvingas, men det finns inga andra vägar. Och man blir själv bekväm i den här världen. Jag började så pass tidigt, man blir nästan – man vill inte ens prova den bra sidan om man säger så.

Som både D och R berättar spelade umgänget en stor roll för utvecklingen i ungdomsåren. Av flera andra citat ovan framgår att de intervjuade ofta säger *vi* när de berättar om brott och andra upplevelser. Anknnytning till andra kriminella har enligt beskrivningarna spelat en viktig roll för deras utveckling och inläring av en livsstil, vilket som sagt kan förstås utifrån teorin om differentiella associationer.

Omhändertagande genom beslut av socialtjänsten

Ungefär en tredjedel av de intervjuade har under tonåren blivit omhändertagna av socialtjänsten till följd av problem i skolan eller kriminalitet och narkotikabruk. Enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) kan personer under 18 år tvångsomhändertas i Sverige. Grunder för omhändertagande kan både vara bristande hemförhållanden och den unges eget beteende. Vård enligt LVU innefattar bland annat placering på ett hem för vård eller boende (HVB-hem), särskilt ungdomshem eller familjehem. Bland de intervjudeltagare som omhändertagits är det några som placerats en gång och sedan fått komma tillbaka hem, men det flesta har placerats flera gånger och har erfarenhet av olika typer av hem.

D: När jag var elva jag blev placerad på olika hem, men jag gick därifrån, så de lät mig vara hemma. När jag blev äldre så tog de in mig på såna här, paragraf 12-hem¹³ och sånt. Sen när jag kom ut, ville jag aldrig hamna där igen så jag höll mig ute.

– Vad var det för problem då? Du nämnde snatteri...

D: Det var våldsbrott. Snatteri, man gjorde när man var liten, sen det blev skämmigt. Sno godis i en affär, det blev skämmigt. Så då började jag råna folk och så där, lite andra saker.

– Och då blev du placerad?

D: Jo, när jag var 13. Sen när jag var 14 så jag kom ut, jag gick i nian då tror jag. Då kom jag tillbaka hit till skolan och sen dess har jag varit ute.

Bland dem jag har intervjuat är det de som omhändertagits och placerats på olika boenden som har dem mest negativa attityderna mot samhällets institutioner i allmänhet och mot socialtjänsten i synnerhet. Omhändertagandet beskrivs av vissa av deltagarna som en vändpunkt (även om dem inte själva använder det begreppet) i negativ mening. V säger att ”Det var det som förstörde livet” och det är flera av de intervjuade som ser just placeringen som den enskilt största orsaken till att de etablerat en kriminell livsstil. Som nämnts tidigare innebär omhändertagandet ett avbrott i bandet till skola och arbete; här framkommer också att det påverkar attityden och förtroendet för samhället negativt. En kritisk läsare skulle här kanske påpeka att dessa individer redan var inne på en kriminell bana och att omhändertagandet var en följd av att de begått brott och att de kanske skulle fortsätta på denna bana oavsett om de blev placerade eller inte. Detta är förstås riktigt, men i de intervjuades subjektiva mening var detta trots allt en avgörande händelse.

V placerades första gången när han var 14 år, på ett paragraf-12 hem, efter det följde flera placeringar på flera andra boenden.

– Bodde ni tillsammans, hela familjen?

V: Nej, det vart ju problem där när jag var 14 år. Jag flyttade från familjen, jag vart placerad på paragraf 12 hem.

– Vad hade hänt då?

V: Det började väl först med lite små problem hemma bara. Att man inte lyssnade på mamma och sånt där. Så vart jag placerad på ett vanligt familjehem bara i annan stadsdel. Den var lite utanför Stockholm, de hade hästar och värsta landet, livet där som jag var helt ovan vid. Jag bodde där sex–sju månader. Sen ... började jag röka mer och mer och bara softa, började skita i vad folk sa, sen accelererade det väl bara. Kriminalitet kan man väl inte säga när man är 14,

---

¹³ Särskilda ungdomshem kallas ibland ”paragraf 12-hem” och är institutioner för ungdomar med missbruk och/eller kriminalitet.

men små bus. Sen var det lite små misshandel och grejer och så där när jag bodde i familjehemmet, så då skicka de mig till ett ungdomshem istället.

– Hur tyckte du det var?

V: Det var skit. Det var det som förstörde livet. Du är helt låst ju, när du röker cigg så är det galler ovanför. Jag vet inte om du har vart där, men det är inte bara familjeproblem, det kan va nån som har mördat nån, eftersom du får LSU¹⁴ där också. Ja så det var inte direkt nåt bra ställe. Sen vart det en tripp till C-stad, till ett behandlingshem, när jag var 16 på väg till 17 år, jag fick vara där sex månader. Sen hamnade jag i bråk där, jag gillade inte behandlingshemmet heller, det var lite mer sektaktigt. Där skulle ungdomarna sitta och skälla ut varandra ifall man gör fel, förstår du? Och jag tycker inte att det är ungdomarna som ska ta tag i det. Jag kom inte överens med dem, så de skickade mig till D-stad om du vet vart det ligger? Till ett annat familjehem [...] Sen ... satt jag första gången när jag var 19 år. Jag vart dömd första gången och jag fick hoppa av gymnasiet, för jag gick gymnasiet på det där hemmet i D- stad.

B blev placerad på ett boende när han var 16 år gammal efter att hans pappa kontaktat socialtjänsten eftersom B använde droger och hamnade i problem med polisen.

– Vad tyckte du om det [att vara placerad]?

B: Det var skit. Jag var den yngsta på varje ställe, jag blev aldrig placerad på såna här ungdoms ... stödboende eller såna där ställen. Jag blev alltid placerad med horsare¹⁵.

– Vad borde de ha gjort istället?

B: De borde ha placerat mig i ett ställe för min ålder. Du vaknar upp och du går in i toaletten och du ser blod på väggarna och sen det ligger en nål där du ska tvätta ditt ansikte ... Nån har träffat en fel åder eller nåt sånt där. Det är blod på hela väggen, vem ska se sånt där? Du bor på ett ställe och det är en bordell där inne. Det här ska vara en trygg placering från socialtjänsten.

H har inte själv placerats, men menar att han medvetet har gjort vad han kunnat för att undvika det eftersom han har sett sin bror och vänner omhändertas.

H: Institutioner du vet. Min bror har varit placerad och jag har själv sett det när jag vart på besök och så. De tog honom när han var 15. Så jag visste hur det var, så jag var försiktig med socialtjänsten. Jag ville inte ha kontakt med dem för jag visste vad de kunde göra med en människa, de kunde splittra en familj, förstår du? Jag gillade dem inte heller, de förstör många barns familjer. Man kan göra bättre saker, om en ungdom är 14–15 år ska man vägleda dem, man ska inte ta dem till en plats med kriminella människor. Man ska vägleda dem, man ska visa dem, man ska ge dem vad de behöver [...]. Inte ta dem dit där kriminella människor är, då får de tips och då är de inne i kriminella världen. När han kommer ut, då är han fullt kriminell, han är sur på systemet, han har inte fått den hjälpen. Då blir han kriminell han som var snäll från

---

¹⁴ LSU, lagen om slutna ungdomsvård, avser en påföljd för brott för unga lagöverträdare och är ett alternativ till fängelse. Påföljden verkställs på ett särskilt ungdomshem som drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS). Påföljden är tidsbestämd och kan vara mellan 14 dagar och 4 år.

¹⁵ Horse är slang för heroin och heroinbrukare kallas ibland horsare (Lander, 2003:358).

början, som inte visste nånting om det här, kan bli grovt kriminell, kan bli bankrånare, mördare, vad som helst för systemet har behandlat honom på fel sätt.

Till hemlandet

Bland dem som inte omhändertagits av socialen berättar flera att deras föräldrar försökt lösa problemen genom att skicka iväg dem att bo med släktingar i hemlandet för att de skulle komma bort från en destruktiv miljö. S är en av dem som flyttade tillbaka till hemlandet i tonåren. Där gick han i skola och jobbade lite. S säger att detta nog "räddat hans liv" eftersom de flesta av hans kompisar, som var kvar i Sverige, då omhändertogs och placerades på boenden av socialen. Även Y skickades att bo med släktingar utanför Sverige i ett försök av hans mamma att hålla honom borta från problem.

Y: Det jag kommer ihåg av min uppväxt är att jag alltid fick kämpa för att jag var yngst. För att jag skulle bli hörd fick jag skrika högst. Men jag hade en bra uppväxt, ja. Det var väl när jag kom in i de yngre tonåren, 13, till och med innan, tolv. Ja, jag var tolv när jag börja röka cigaretter första gången. Det var en man som gav mig en cigarett, här i Tensta och det var då jag testa cigarett första gången. Jag tyckte inte om det, jag spydde, mådde dåligt och tänkte 'det här är ingenting jag ska hålla på med'. Men sen så ser man ju de coola grabbarna i centrum röka och sånt där. Det är tufft liksom. Så då gick jag och mina kompisar och fråga mamma efter fem spann att köpa godis, så la man ihop. Så köpte man ett Marlboropaketer och gick runt och rökte och busade. Sen så när jag var 13 eller 14 år så började vi röka hasch. Jag rökte hasch tills jag var typ 15, skulle fylla 16, då kom min mamma och pappa på mig. Skolan rapporterade och vi skulle ta pissprov. Så, de sa aldrig hur många pissprov det var och en kille sa till mig 'drick mycket vatten innan du ska pissa.' Så jag gjorde det, jag drack och jag kom undan de två första gångerna så jag trodde jag var klar. Men sen från ingenstans så sa de en tredje gång att jag skulle pissa och då var jag redan på skolan när de kom, så då åkte jag fast där.

– Mm

Y: Ja, så skicka min pappa mig till [*hemlandet*]. Där jag var hos min farbror.

– Då var du typ 15?

Y: Ja, jag var 15 år, det var innan sommaren typ i april eller nånting. Så jag fick åka ner till [*hemlandet*], till min farbror där. Han har också jättemånga barn, nio flickor och två pojkar. Så att ... Jag hade varit där innan med min mamma på semester, så jag känner dem ju. Jag hade varit där, så jag var lugn. Så jag åkte ner dit, men inget förändrades ju, jag rökte där nere också. Jag gick till folk, det är inte svårt, man drar sig till personer som man drar sig till. Så om jag röker hasch, då drar jag mig till haschrökare. Det är ju så. Så jag börja röka gräs där och sen kom min farbror på mig och han tyckte att jag var dåligt inflytande på hans son som är två år yngre än mig. Han följde med mig överallt, men jag lät aldrig honom röka, det gjorde jag inte. Så min farbror fick nog och han skickade mig till en skola. En disciplinär skola, där var jag i ett och ett halvt år. Själv. Ingen kom och hälsade på mig. De brukade slå oss och du vet, de brukade kedja fast folk. Det var på nyheterna och allting här. Det var ett tag sen. Men ja, sen efter det där kom jag tillbaka till Sverige, ärrad och du vet efter det där. Så det tog lite tid för mig att komma

tillbaka till samhället och anpassa mig. Man var så inne i en grej i ett och ett halvt år att man hamnade i ett mönster, dem tämjer ju dig typ till att göra vad de vill att du ska göra.

Y:s upplevelse av den ovan nämnda skolan påverkade honom negativt, och till skillnad från S upplevde han inte de positiva effekterna av ett miljöbyte. Y:s negativa upplevelser av flytten är dock unika i detta material, och många anser att den sortens miljöombyte haft goda effekter för dem. Däremot är det flera, likt Y, som berättar att de upplevt det svårt att återanpassa sig när de väl kom tillbaka till Sverige. Att det var svårt att återanpassa sig till det svenska samhället berättar alltså både de som tyckte att det var bra att lämna Sverige en tid och de som inte hade bra erfarenheter av tiden utomlands. I de äldre tonåren kom de som skickats iväg för att bo hos släktingar tillbaka till Sverige – en del kom tillbaka för att bo hos sin familj, andra placerades av socialtjänsten.

När H var 17 år reste han med sin pappa tillbaka till hemlandet och var där under några år.

H: Sen när jag kom tillbaka var det jobbigt att komma in i arbetsliv, skola och sånt. Jag var utanför allt det där.

Svårigheten att anpassa sig efter att ha varit borta från landet en tid beskrivs av flera deltagare och är ytterligare ett exempel på hur ett avbrott i banden till samhället påverkar anknytningen. Dels bryts banden till det svenska samhället och dels kan man ha hunnit vänja sig vid andra rutiner och skapa sociala band till en annan typ av samhälle än det svenska.

6.2.4 Familj

De flesta berättar att de hade bra relationer med sina familjer under den tidiga skolåldern och att de bodde med båda föräldrarna och med sina syskon. Men några av deltagarna berättar att deras familjer splittrades under denna period och att de då huvudsakligen bodde med mamman.

K: Min farsa drog när jag var elva. Om jag hade haft syskon hade det hjälpt, men jag var ensam barn. Det är svårt att se på ens mamma må dåligt och veta att hon är i behov av pengar, att lönen inte räcker. Att mannen har stuckit. Man är liten, men ändå.

Å: Efter det så har det inte hänt nånting. Vad ska jag säga? Det är svårt för morsan du vet? Det finns ingen farsa där. Så det har vart tajt. Jag förstår morsan, hon har varit en stark kvinna, men hon har inte kunnat göra det en farsa kunde ha hjälpt till med, du vet. För att min farsa han bor där nere i [*hemlandet*] du vet? Det är det som är grejen. Det är det som har vart extra påfrestande för morsan, att inte kunna hjälpa sina barn på det sättet.

Andra bodde med båda föräldrarna, men hade dålig anknytning till dem.

Y: Jag såg inte upp till min pappa, jag såg upp till snubbar som stod i centrum som hade Rolex klockor. Det var dem jag såg upp till. Jag tror om jag hade haft min pappa så hade det vart en annan femma. Hade jag haft den där manliga förebilden, istället för att leta efter en ute på gatan.

I tonåren försämrades relationen till familjen för många av deltagarna. För flera av dem hängde det samman med att de omhändertogs av socialtjänsten och flyttades från sina familjer, som beskrivits ovan.

6.3 Vuxenlivet

Livet som vuxen innefattar här perioden från cirka 18 års ålder och fram till idag. Under denna period börjar unga vuxna ofta arbeta eller utbilda sig på högre nivå, flytta hemifrån, hitta en partner och så småningom bilda familj. Situationen för projektdeltagarna har dock sett annorlunda ut och deras liv i vuxen ålder kommer att beskrivas här.

6.3.1 Utbildning

Flera av deltagarna har i vuxen ålder läst in betyg, både grundskolebetyg, gymnasiekompetens och enstaka kurser. Studierna har nästan uteslutande bedrivits under fängelsevistelser och häktesvistelser eller genom frivårdsprogram.

Å: Man fick skriva in sig i arbetsförmedlingen när jag var på anstalten och då fick jag gå på en golvläggarkurs.

–Du läste in gymnasiebetygen i fängelset?

R: Jo, alltså du måste ju göra nånting i anstalten. Antagligen får du jobba eller så pluggar du och det är väldigt populärt att plugga eftersom ingen vill jobba. Och jag var väldigt envis, som sagt, så jag vägrade att jobba.

T: Jag pluggade faktiskt och jobbade, där inne på fängelset. Man är rastlös, man måste göra nånting. Det finns jobb och det finns skolor, jag höll på med båda. Fixade mina betyg. Det är inte mycket man kan göra faktiskt.

Utbildning och arbete under fängelsevistelsen borde i teorin öka de intagnas chanser att få jobb när de kommer ut. Men samtidigt innebär fängelsevistelsen i sig en stämpling som gör det svårare att få jobb, och dessutom verkar tiden i fängelse ha negativa effekter på de sociala banden till familjen (se vidare nedan) som tar ut eventuella positiva effekter.

6.3.2 Arbete

Det är få av deltagarna som har haft fast arbete och jobbat längre perioder. Men de flesta har haft någon typ av arbete under åtminstone en kort period i livet, vissa har arbetat vitt och andra har arbetat svart. De vanligaste är att man jobbat en kort period på lager, i

ungdomsföreningar, inom restaurangbranschen eller jobbat svart inom rivningsbranschen. Några av deltagarna har under de perioder som de arbetat begått brott samtidigt medan andra under tiden de arbetade levde ett mer skötsamt liv.

– Har du haft nåt jobb?

N: Nej, inte under de här åren, nej. Men jag har haft jobb på senare år. Jag har ju jobbat.

– När fick du ditt första jobb?

N: Om man ska säga sanningen så fick jag mitt första vita jobb nu.

– Men du har jobbat svart innan?

N: Ja, jag har jobbat svart.

– Vad har du jobbat med då?

N: Då har jag jobbat inom rivning och typ inom restaurang och sånt. Då har jag fått diska och hjälpt till och så. Det var inte roligt på den där restaurangen. Det var stressigt, inga pengar, tjafsigt. Men rivningen var rolig och det var bra pengar, lite slitsamt men bra pengar.

– Men då höll du inte på med brott? Då var det bara jobb, eller var det båda samtidigt?

N: Nej, det har alltid funnits samtidigt.

Intermittency, som beskrivits i teoriavsnittet, är ett temporärt uppehåll i brottsligheten, och i intervjuerna finns flera exempel på detta. Vissa berättar att de ”vilat” en kortare period, mellan ett par veckor och några månader, efter att de kommit ut från fängelset, men att de egentligen inte hade för avsikt att sluta begå brott.

J: Jag flyttade hem igen efter att jag blivit frigiven, då första gången. Jag vilade där ett tag för att bli av med ”fängelsekänslan”. Sen dess har det varit in och ut igen.

Y berättar om ett tidigare försök till *desistance* som efter tag trots allt misslyckades när han återföll i brott och drogbruk.

– Men det här, när du jobbade på restaurangen, var det ditt första jobb?

Y: Mitt första riktiga jobb, ja.

– Hur fick du det?

Y: Genom arbetsförmedlingen, jag sökte bara. Jag hade tur. Så jag gick dit, jag hade ingen erfarenhet men han tyckte om mig redan från början. Han frågade mig ’vad vill du jobba med?’ och jag sa ’vad som helst’ och han gillade det svaret.

– Men, var det första perioden i ditt liv som du sökte jobb aktivt då?

Y: Mm. Det var när jag fick min son som jag började söka jobb på allvar. Jag fick hjälp, jag praktiserade till och med en månad på [*snabbmatsrestaurang*] i förhoppning om att få jobb, jag sket i vad jag jobbade med. Jag kunde göra vad som helst, bara jag kunde ta hand om min familj. Jag kände att det var nu det gällde, det var nu jag måste bevisa att jag är en man [...] Så då jobbade jag på fabriken och där, ursäkta att jag säger det, men jag var den enda svartskallen där. Jag var den enda mörkhyade där och det var mycket rasistiska skämt. De var redan vänner när jag kom dit och jag var utbölingen liksom, han som ska försöka passa in. Plus att jag är invandrare, plus att jag är svart. Så det blev svårt för mig, men jag bet ihop. Jag bet ihop tills jag var 26 och ett halvt och sen så sket jag bara i att gå. 'Jag vill inte ta det här'. Så skicka jag ett mail till honom [*chefen*] och sa vad jag tyckte om hans företag och att jag inte skulle anmäla eller säga nånting. Jag hade ju gått till honom tidigare och sagt vad som hände, jag vet inte om han pratade med dem men det fortsatte ju bara. Jag blev mer utstött, så ja, jag skicka ett mail till honom helt enkelt. Sa vad jag tyckte och kände och att jag går vidare och han får ha det bra liksom. Och sen där började det gå ut för mig igen, började röka hasch, vi gjorde slut, jag började göra massa brott. Satt inne. Jag var nära att förlora min son, min familj. Under ett års tid, eller ja, sex månader kanske det var. Och ja, sen är jag här nu igen, det har gått ett år.

Som Y berättar var det var när han fick sin son som han bestämde sig för att han ville sluta med brott och försörja sin familj genom ett lagligt arbete. Detta kan ses som en vändpunkt i Y:s liv – även om försöket till slut misslyckades så hade han för första gången haft viljan att sluta. När han nu (genom att delta i projektet) gör ytterligare ett försök att sluta, berättar han att det fortfarande är på grund av sonen och familjen, vilket tyder på att detta ändå varit en vändpunkt i hans liv. Detta exempel belyser också komplexiteten i vändpunktsbegreppet. Vändpunkten, sonens födelse, inträffade och skapade en vilja till förändring, human agency, och även en faktisk förändring i beteendet – Y började jobba för första gången i sitt liv. Men när Y inte trivdes på jobbet sa han till sist upp sig och då återföll han igen. Som forskarparen Uggen och Staff och Skardhamar och Savolainen lyfter fram är kvaliteten på arbetet av betydelse för att kunna bli en vändpunkt, vilket blev tydligt i Y:s fall.

Några deltagare har också gått yrkesutbildningar under anstaltsvistelsen och några har gått på praktik genom Arbetsförmedlingen. Många berättar dock att de haft negativa erfarenheter av Arbetsförmedlingen och att det är svårt att få jobb genom dem. Detta har sannolikt påverkat deras attityd till och förtroende för Arbetsförmedlingen som myndighet i negativ riktning och på så sätt ytterligare försvagat banden till samhället.

Z: En vecka har jag gått på praktik, det var 2011 tror jag. Efter en vecka jag tänkte vad är det här? Jag jobbar gratis. Och jag frågade arbetsgivaren 'kommer jag få jobb?' han sa nej. Så varför ska jag jobba där för? Sen dess har jag inte haft praktik.

– Men då när du kom tillbaka, vad gjorde du då?

H: Jag hade varit borta så länge från landet så jag tog det lugnt bara, stressade inte. Jag var hos farsan och så. Jag sökte jobb, jag skrev in mig i Arbetsförmedlingen och sånt, praktiserade där. Jag sökte mycket jobb faktiskt, men jag fick aldrig nåt jobb så jag blev trött på Arbetsförmedlingen när jag aldrig kom någon vart med dem. Så då börja jag skita i det och jag skrev ut mig därifrån, jag blev besviken. De hade skickat mig på olika praktikplatser och så och det kändes som att jag bara jobbade gratis. De utnyttjade mig så mycket så jag slutade, jag blev så sur på det där systemet [...].

Att ha ett brottsregister upplevs som ett tydligt hinder för att få jobb. Att vara tidigare dömd och kanske framförallt att ha suttit i fängelse innebär en officiell stämpling som kriminell, som gör många arbetsgivare tveksamma till att anställa – något som säkerligen har haft inverkan på deltagarnas *persistence* i kriminella karriärer.

H: Vi har register och våra namn är kända av polisen om vi sen vill söka jobb. Arbetsgivaren vill ha registerutdraget från polisen och han ser vad den människan har gått igenom så då blir det svårt för den här arbetsgivaren att anställa mig, han har inte sett vilken person jag är. Jag kan va den bästa arbetaren... jag gör det jag ska göra, jag kan jobba och så. Jag kan vara skön människa, öppen hjärtad och så, men jag blir bara dömd av mina gamla register. Och då man kommer ingen vart heller.

Försörjningsstöd

När deltagarna nu är med i projektet och inskrivna hos Arbetsförmedlingen får de försörjningsstöd. Det är dock ytterst få som berättar att de levt på försörjningsstöd tidigare. Många har fått någon månads försörjningsstöd i samband med frigivning men sedan inte sökt igen eller inte beviljats.

– Du har inte velat söka bidrag?

D: Man vet ju inte. Man har varit i ett helt annat system ... man har kompisar och så där som sysslar med nånting helt annat. Min pappa brukar säga till mig, men jag gillar inte pappersarbete att skriva och så. Men nu är det lättare. Projektet gör det lättare att söka pengar, annars skulle det vara jobbigt att söka SOC, det är jobbigt att skriva så och så och skicka fram och tillbaka. Det är lätt att ge upp.

– Har du fått försörjningsstöd eller bidrag tidigare?

Q: Tidigare, ja en gång innan. Jag tog det bara första månaden, sen taggade jag för det gick inte. De kräver för mycket pappersarbete. Som när jag kom ut, då ville jag ha SOC men jag sket i det för att kraven var så mycket mer än pengarna. Det var 3500 kronor det handlade om, men det var en jävla massa papper som skulle in och man fixar ju inte allt. Eller man kan inte, man har aldrig gjort det ens. Så det blir förvirrat och då är det lättare att bara låta det vara.

Anledningarna till att inte leva på bidrag är flera. Dels, som citaten visar, upplever deltagarna att systemet är krångligt och att det är jobbigt att ansöka om bidrag och dels

tycker de att det belopp man får är så pass lågt (i jämförelse med vad de ”tjänar” på att begå brott) att det inte är värt det.

6.3.3 Kriminalitet och myndighetskontakter

I vuxen ålder har deltagarna i stor utsträckning försörjt sig genom kriminalitet. De absolut vanligaste brotten i vuxen ålder har varit rån, grovt rån, stöld, grov stöld och olovlig körning, enligt deltagarna själva. Troligen finns narkotikabrott också bland de vanligaste brotten, men det är ytterst få deltagare som själva definierar narkotikabruk som ett brott. Mindre vanligt förekommande brott är bedrägeri, misshandel och grov misshandel.

H: För att försörja mig gör jag det som jag känner för. Det kan va brott det kan va vad som helst, kriminalitet och sånt.

– Vad är det för typ av brott?

H: Det kan va vad som helst.

Om man begått brott själv eller tillsammans med andra varierar, både inom gruppen och för varje individ: En del har enbart begått brott själva, andra har alltid varit i sällskap med andra och för vissa varierar det beroende på vilken typ av brott man begått.

– De brott som du har begått, har det varit med andra eller har det varit själv? Eller både och?

R: Vad ska man säga, det har vart med folk jag känner.

– Mm. Aldrig själv?

R: De brott jag har begått, det är nästan omöjligt att åka in till en guldsmed maskerad helt själv och försöka, det är nästan helt omöjligt. Det är oftast tyngre brott som jag åkt fast och fått sitta för den har jag inte gjort själv.

– Har du varit själv eller har du varit med kompisar?

P: Ibland har jag vart själv, ibland med kompisar.

– Varför tror du att du började med det?

P: För pengar kanske.

E berättar att han sen gymnasiet har försörjt sig huvudsakligen genom att sälja droger, att han även begått andra brott såsom rån och misshandel, men att han klarat sig från polisen i nio år. E dömdes för första gången några månader innan han skrev in sig i projektet. Då dömdes han för ringa narkotikabrott. E säger att han varit nära att åka dit innan, men att han ”haft turen på

sin sida”. Flera andra av deltagarna har inte haft samma ”tur” utan berättar att de har åkt in och ut ur fängelset under större delen av sitt vuxna liv.

Q: Sen åkte jag in, sen kom jag ut, sen åkte jag in. Det var bara in och ut. Jag har suttit fyra gånger på anstalt. Jag har suttit sju gånger i häkte, fast jag har ju inte dömts alla sju gånger. Fyra gånger dömdes jag och tre stycken släpptes jag.

– Mm, vad var det för grejer dem andra gångerna?

Q: Det var stöld, rån. Olika, jag håller mig inte till nåt, jag gör hela tiden det jag känner för.

V: Jag gick industriprogrammet där, i andra ring, sen vart jag gripen, gjorde min första volta¹⁶, kom ut, sen gjorde jag en till volta 2007 och sen gjorde jag den sista nu, den riktigt sista. Nu satt jag effektivt två år.

– Vad blev du dömd för? Första gången?

V: Första gången var det övergrepp i rättssak, misshandel, sånt där. Skitgrejer faktiskt.

De som fått fängelsestraff för sina brott beskriver denna tid på olika sätt. Vissa berättar att det var jobbigt första gången, men att det sedan blev lättare och att det då bara vara att ”sitta av tiden”. Andra berättar att det har blivit värre och värre ju äldre de blivit, både att sitta inne och att bli ”jagade” av polisen när de varit ute. Attityden till kriminalvården är delad: vissa har negativa erfarenheter och tycker att kriminalvården borde ha behandlat dem bättre och gjort mer för att förbereda dem för frigivning. Samtidigt uttrycker många att det är deras eget fel att de hamnat i fängelset och att de därför måste ”ta sitt straff”.

– Hur tycker du att ditt förtroende för kriminalvården är?

Å: Allt kan bli bättre. Jag har inte så bra förtroende, jag har inte sett nånting som har gett mig bra förtroende. Det kanske är för att jag har varit där borta. Kriminalvården, jag har inte fått en enda permission, inte en enda lufthålspermission ens. Lufthålspermission har till och med livstidare. Vartannat år så får man gå ut, bara ta en promenad, jag fick inte ens det. Det har inte varit nånting som jag gjort heller för att jag inte skulle kunna få det. Men de bara trycker på mina knappar hela tiden, jag har själv börjat tänka om det faktiskt är en sån grej. Att de trycker på en knapp för att jag verkligen ska utagera. Är det det de verkligen vill ha? Att de vill få mig att komma hem fett arg. Det är såna här grejer som jag har tänkt på. Så det är svårt med förtroende, jag har precis kommit hem, jag har sett orättvisor. Jag menar inte för hela kriminalvården, det är klart det finns många människor där som är bra. Det finns många plitar som är bra kriminalvårdare, men de bra kriminalvårdarna blir nertryckta av andra människor. Det finns ett hierarkiskt system där som säger de här måste bort. Så varje gång det kommer nån plit som vill prata vett med dem där inne så är det alltid en annan som säger ’nej, det får du inte’. Till exempel, det finns de som när du ringer hem och har bevakat samtal och pratar med

---

¹⁶ Volta, slang för fängelsevistelse

din familj och när det har gått fem minuter då säger de okej och trycker på knappen, bara lägger på. Men det finns andra som säger nu har det gått fem minuter och det är dags nu. Då är det svårt att se rättvisan.

– Vad är det du skulle velat ha hjälp med, vad skulle du ha behövt?

X: Frivården de hjälper en bara att skriva in sig i Arbetsförmedlingen, de borde berättat hur det kommer bli när man kommer ut och så. De var ganska dåliga på det tycker jag. Jag kom ut med en brun påse från häktet, så vad vet de vart jag ska ta vägen?

Attityden till polisen är mer genomgående negativ och många berättar om negativa erfarenheter av polisen som har påverkat både deras förtroende för polisen som myndighet och för samhället i stort. Med Hirschis termer har deltagarnas övertygelse om validiteten hos samhällets normer påverkats negativt.

R: Alltså, jag har inget förtroende för polisen, kriminalvården eller svenska staten överhuvudtaget. Jag har inget förtroende.

– Vad tycker du att du har för förtroende för polisen?

Y: Jag gillar inte polisen om jag ska vara ärlig. Jag tycker att de missbrukar sin makt när ingen ser på. Det finns bra poliser, men det finns ruttna ägg överallt. Jag drar inte alla poliser över en kam, men de som missbrukar sin makt, rasisterna i poliskåren det är dem jag hatar och det är de som måste bort. Det finns bra poliser, det finns bra åklagare och sen finns det folk som bara vill döma dig utan att veta vad du har gjort. De dömer dig på förhand.

En annan följd av den kriminella livsstilen är skulder. Genom brott har flera av de intervjuade fått stora skulder i form av skadestånd, vilket bland annat gör det ännu svårare för dem att få bostad.

N: Det är ett av de stora hindren framför oss i livet just nu. Alla, som nu helst vill bli vanliga och normala, om man kan säga så. För vi har ju kronofogden hängandes efter oss. Då blir det ju ibland så att vi trillar dit liksom. När man inte ens kan få en lägenhet, det är inte som att jag ska ta ut krediter, men ändå. Man har ju förlorat trovärdigheten, trots att man aldrig ens lånat en krona från nånstans, men ändå så är jag skyldig typ 3–400 000 kronor.

Som vi sett i flera av citaten ovan är det flera faktorer som lett till att deltagarna fortsatt på den kriminella banan när de väl hamnat där. Begreppet *cumulative disadvantage* som beskrevs i teoriavsnittet är här relevant att gå tillbaka till. Genom att begå brott och bli ”kända” hos polisen och få skulder minskar deltagarnas möjligheter till arbete och bostad hela

tiden genom stämpling och ytterligare distansering från det konventionella samhället. Detta i sin tur ökar sannolikheten att de fortsätter försörja sig genom kriminalitet.

Narkotika

Som redan nämnts var det många av deltagarna som experimenterade med cannabis och andra droger under en relativt kort period (tonåren). Av dessa var det sedan många som fortsatte med cannabis även i vuxen ålder men slutade i samband med att de bestämde sig för att bryta med sin kriminella livsstil.

H, till exempel, började med cannabis när han var 16 och rökte dagligen under några år. Som de flesta andra deltagarna använde han inga andra droger och inte heller alkohol i någon större utsträckning. H berättar att han blev ”ren” under fängelsetiden och att han hållit sig borta från droger sedan dess. För H hade fängelsestraffet en positiv effekt, i alla fall när det gällde hans drogbruk.

H: Det blev bara värre och värre, droger och kriminalitet hör ihop liksom [...] Det är faktiskt skitskönt [*att ha slutat*], för när man röker så är hjärnan inte aktiv. Men nu när jag har slutat ser man saker som man missat, som man kunde ha utnyttjat. Men jag kunde inte utnyttja det eftersom jag var påverkad hela tiden.

Andra skiljer mer på cannabisbruket och den kriminella livsstilen i övrigt och ser ingen anledning att sluta röka cannabis eftersom de tycker att de fungerar bättre om de röker, även om de dragit ner på mängden.

R: Jag är flummare än idag, det är en del av mig. Det kanske låter konstigt men du vet, det är en personlighet, det är en del av mig, förstår du?

– Röker du fortfarande?

O: Ja, men jag har tagit pauser så där. Nu i helgen hade jag inte rökt på två veckor, eller en vecka. Men så rökte jag när de sa till mig att jag inte fick några pengar. Du vet, när det är stressigt och det blir för mycket då jag tar en. Folk tycker att det är, att man blir helt konstig när man röker på, men man märker det inte. Det bara lugnar ner dig. Men jag har slutat skitmycket nu. Jag brukade röka på jättemycket, men nu röker jag inte så mycket. Bara ibland, efter skolan när jag kommer hem och det är sent. Klickar en och så sover jag. Men jag har inte gjort det på ett tag nu. Nästan tre dagar.

En av deltagarna som har haft ett mer allvarligt narkotikabruk och som också själv sett sitt bruk som problematiskt är J. Han använde olika preparat, men ”benzo” – bensodiazepiner – var det preparat han använde mest och som han själv upplevde som problematiskt. J slutade med bensodiazepiner när han var 22 år efter att ha varit på behandlingshem. Efter det har han

använt cannabis ibland, men det ser han inte som ett problem. J kom först i kontakt med myndigheterna när han var 18 och fick kontraktsvård. Han dömdes för bilstölder, misshandel och narkotikabrott.

J: Eftersom jag var så ung tyckte SOC att jag skulle till ett behandlingshem. Jag fick två år så jag var där tills jag var typ 20. Det var okej, jag fick ju dykcertifikat och grejer, men jag fortsatte inte med det. Vissa åkte ju till Thailand och grejer, jobbade som turistguide och såna grejer ... men dyka var inte min grej. Men det var viktigt för det här behandlingshemmet, de hade kontakter och kunde skicka dem som ville jobba med det vidare.

J var ”ren” under behandlingstiden, förutom en gång efter cirka två månader när han rymde därifrån. J säger att han trivdes, men ändå kände för att rymma. Men personalen från behandlingshemmet hittade honom och övertalade honom att komma tillbaka. J återföll under sista tiden på behandlingshemmet och åkte fast och fick fängelsestraff istället de sista månaderna. Detta var Js första fängelsestraff.

J: Det var ... det var helt okej ... jag hamnade i [*namn på anstalt*] och jag kände många där så det var okej.

J har inte fått någon rehabilitering eller behandling sen dess, och på frågan om han skulle vilja det svarar han att han nog inte skulle kunna sköta det.

6.3.4 Familj

Som tidigare nämnts försämrades relationen till familjen för många av de intervjuade i slutet av tonåren, dels för att många hamnade på anstalt, ofta långt bort ifrån familjen, och inte ville ha kontakt med dem under tiden de satt inne. I vissa fall har föräldrarna inte heller velat ha kontakt med deltagarna på grund av deras brottslighet och kontakt med polisen. Under denna period var alltså de sociala banden till familjen mycket svaga.

– Hur bor du nu, bor du fortfarande med familjen?

Ä: Just nu är jag hemlös. Min familj har flyttat härifrån.

– Vart har de flyttat?

Ä: Jag har ingen aning. De flyttade för sex år sen.

I andra fall har de intervjuades föräldrar flyttat tillbaka till sina hemländer när deras barn blivit äldre och har på grund av detta inte lika bra kontakt med dem längre. De flesta av de intervjuade har dock någon typ av kontakt med familjen nu i vuxen ålder, antingen med syskon eller föräldrar, även om den är sporadisk.

– Hur har det varit med familjen, dina föräldrar och syskon, har du haft kontakt med dem?

V: Alltså jag är inte den bästa på att hålla kontakten faktiskt. Det kan gå två tre år innan jag snackar med dem. Min yngsta syrra och min lillebror pratar jag ofta med, varje vecka. Men morsan kan gå nåt år. Hon flyttade tillbaka 2005. Hon orkade inte vara här längre, för kallt land och omställningar hela tiden. Så hon har det bra där. Hon vet inte om nånting heller. Varje gång jag har suttit inne har min syrra sagt att jag jobbar i Norge eller nånting. Mamma har högt blodtryck och sånt där, så det är inte så bra att hon blir orolig

– Hade du kontakt med familjen? Kom de och besökte dig och så där?

T: Ja faktiskt, några gånger. Jag satt långt härifrån och familjen har ingen bil eller nånting så jag bad dem inte komma dit, det var lång resa dit. Jag hade inte ens telefonkontakt, det är svårt att ringa därifrån, man måste få tillstånd och sånt. Så man fick ringa typ en gång i månaden och det är typ fem minuter. Ibland är det på svenska och morsan kan inte svenska, så jag fick snacka med mina bröder och systrar istället.

– Träffade du familjen när du satt inne?

L: Nej, de ville komma och besöka mig hela tiden. Men det är jobbigt, du vet, det här rummet och allt, det tar på en. Så man vill bara låsa ut allting.

– Hur har det vart när du suttit inne och så? Har de kommit och hälsat på dig?

Q: Ja, en gång, första gången jag satt hälsade de på mig. Andra och tredje gången och så där, då hälsade de inte på mig. Då var det bara min tjej som hälsade på mig, men det var bara för att familjen inte behövde hälsa på mig. Man mår bara så dåligt när man får besök från familjen. Så man undviker det lite granna.

Några deltagare har träffat en partner och fått barn, en egen familj, och de berättar att genom att de fick barn har även relationen med deras egna föräldrar förbättrats igen. Att få egna barn kan innebära att familjen som institution blir viktigare igen och att den sociala kontrollen ökar. Vi har i ett tidigare avsnitt läst om Y som beskriver sin sons födelse som en vändpunkt, och nedan berättar N om hur kontakten med hans egna föräldrar har förbättrats efter att han fick sitt första barn (se avsnitt 6.4.2 för fler liknande exempel).

– Hur är det med familjen, har du kontakt med familjen idag?

N: Idag, ja idag har vi bättre relation. Så det är bra.

– Du träffar dina föräldrar och syskon?

N: Ja, de bor ju här, så jag träffar dem nästan varje dag.

– Är det efter du kom ut [från fängelset] nu senast som du börja träffa dem igen?

N: Nej vi började få bättre relation för några år sen. Då fick jag min första pojke, då började vi umgås igen. Vi försöker glömma det gamla men vi får se, det kan alltid bryta ut på nytt.

6.4 Projektet

Ett syfte i denna studie var att se om projektet har nått rätt målgrupp, livsstilskriminella. Baserat på de intervjuer jag gjort, som beskrivits ovan, kan vi konstatera att projektet faktiskt verkar ha nått rätt personer. Här följer några av deltagarnas upplevelser och tankar kring sitt deltagande i projektet.

6.4.1 Hur kommer deltagarna till projektet?

Deltagarna har kommit i kontakt genom projektet på olika vägar. Projektet får förslag på tänkbara deltagare från socialsekreterare, frivården och även från polisen. Deltagarna själva berättar dock främst att de hört talats om projektet genom vänner i området som redan var med i projektet, genom familjemedlemmar som känner till projektet och föreslagit att de ska söka, eller att de hört talas om projektet när de suttit inne och kommit dit direkt från anstalten.

– Hur kom du i kontakt med det här projektet?

N: Det här projektet det är ju våra gamla fältare¹⁷, så vi känner dem och de känner oss. De har alltid haft koll på oss. Sen har de kommit med det här förslaget om att de skulle samla oss och att de skulle göra nåt av det.

– Så det var nån av lotsarna som kontaktade dig?

N: Ja. Ja, precis. Jag kommer inte ihåg. På nåt sätt hamnade jag här, vi känner ju varandra sen tidigare så vi behövde inte bli kontaktade eller nåt, vi bara hamnade här. Det kanske var nån av grabbarna som kom hit före mig och sen följde jag med dem, jag kommer inte ihåg hur det var.

R: Hur jag kom i kontakt med det här projektet? Det är en annan vän till mig, en grabb.

– Mm, som är med också?

R: Ja. De flesta här känner varandra, det är väldigt bra. Så snacket går ju runt, om jag hamnar på nåt bra eller hittar nåt bra då jag säger till grabbarna också.

U: Det var genom min pappa faktiskt. Han har en kompis som jobbar här, det är därför. Han rekommenderade den här grejen till mig så jag kom hit och snackade med dem[...].

Dessa beskrivningar av hur deltagarna kom i kontakt med projektet är mycket intressanta. Enligt teorin om differentiella associationer har vi tidigare diskuterat hur de intervjuade i ungdomen knutit band till andra kriminella och blivit en del av en kriminell kultur. Här ser vi

---

¹⁷ Fältarbetare/ fältassistenter: arbetar förebyggande gentemot unga för att motverka sociala problem (Stockholm.se).

hur samma individer (till viss del som en grupp) frivilligt söker sig till detta projekt som arbetar för att stärka banden till det konventionella samhället.

Projektet i Rinkeby–Tensta har även fått en del uppmärksamhet i media, både personal och deltagare har kommit till tals och berättat om projektet i Dagens Nyheter, och en deltagare berättar att det var genom denna artikel han först fick höra om projektet. Han såg artikeln under tiden han satt inne och bestämde sig för att söka när han frigavs.

6.4.2 Varför vill deltagarna vara med i projektet?

Det vanligaste svaret på frågan ”Varför vill du vara med i projektet?” är att de helt enkelt har tröttnat på ett liv som kriminell. De känner att de börjar bli gamla, inte vill sitta inne och att de känner ett ansvar gentemot sin familj. De vill helt enkelt sluta begå brott – *desist*.

E: Man tänker dagligen att smällen kan komma när som helst. Nästan alla mina vänner har suttit. Det är fyra stycken som inte har suttit, resten har suttit.

T: Jag vill vara grön i mina papper, jag vill inte bli stoppad varje gång polisen ser mig. Varje gång jag går ut tar de mig åt sidan och snackar med mig, kollar vad jag har i fickan och allt sånt där. Så jag vill jobba nu, sköta mig. Jag vill inte ha kontakt med polisen.

– Men vad tror du att det är som har gjort att du känner så nu?

T: För gammal [skrattar]. Ja. Jag orkar inte längre, har suttit tillräckligt.

Q: Det är för min son. Det funkar ju inte, och dessutom så när jag väl har bestämt mig för att sluta då hittade jag det här projektet, tack och lov. Och det går, det går hyfsat. Annars hade jag inte lagt av, det hade bara fortsatt. Jag vill inte ens lägga av, men jag måste. Systemet har kört över mig så pass länge att det är ingen idé, men för sonens skull och allt det där. Det är ingen ryggrad, jag hade inte velat ha en pappa som ger mig allt ena dan och sitter ena dan. Det vill jag inte, så jag är ganska bestämd, jag vill inte syssla med det på grund av min son. Jag vill inte sitta inne, jag kan inte sitta inne, jag kommer inte sitta inne. Det går bara inte. Jag måste jobba nu och jag måste hålla ryggen rak, så det är därför. Annars hade jag inte lagt av.

Dessa deltagare har trots allt under en period sett fördelar med en kriminell livsstil, de har fått ”lätta pengar” och många gånger mycket pengar, det har haft spänning och haft roligt fram till att de tröttnat. Men det finns också deltagare som berättar att de aldrig har velat leva som kriminella utan att det enbart är på grund av omständigheterna som de inte haft något annat val.

F: Asså, ingen tycker det är roligt att leva sådär, förstår du? Det är inte alla som klarar av det heller. Så, om det finns en väg ut, då tar man den [...].

– När bestämde du dig för att du ville sluta med brott?

F: Jag har alltid velat, men har aldrig fått chansen. Nu jag har fått chansen.

R: Det är inte roligt att vara kriminell, man är tvungen ibland att vara det. Så det här är väl som en sista utväg kan man säga [...]. Till exempel innan jag kom hit, blev medlem här eller inskriven här, har jag varit fri i snart två år. Men sen jag muckade har jag inte haft nån bostad. Inte haft nånstans som man vet att man kan sova varje natt, inte haft nån inkomst. Så man var tvungen att hitta på nånting och ibland var det fula grejer man var tvungen att göra för att överleva. Men nu har projektet hjälpt med boende och lite pengar i alla fall. Så det gör ju i alla fall så man kan trappa ner, förstår du? Det är ett steg. Man behöver kanske inte göra lika mycket kriminella gärningar [...]. Förut hade jag ingenting, men nu. Jag har alltid velat sluta, bara jag hittat jobb, nånting att försörja mig på. Det är inte så jag gör brott för rolighetens skull, jag gör brott för att överleva.

6.4.3 Vad vill deltagarna ha för hjälp från sociala insatsgruppen?

För att kunna bryta med sin kriminella livsstil och leva ett ”normalt” liv behöver man ha ett annat alternativ. Vad deltagarna själva framför allt tycker att de behöver från projektet är hjälp och stöd i kontakten med myndigheterna. De vill ha hjälp med att söka försörjningsstöd, hitta sysselsättning (arbete eller utbildning), stabilisera sin boendesituation eller hitta boende samt få ordning på sina skulder. Allt detta upplever de är svårt att göra på egen hand.

– Hur har det varit innan då? Har du försökt få hjälp från socialtjänsten tidigare?

V: Ja, ja det är bara skit. Jag ringde faktiskt till och med i [*namn*]kommun innan och han var ju bara så trög rakt av. Jag sa till honom att jag inte hade någonstans att bo, att jag åkte tunnelbana hela gårdagen, det var inte riktigt så men jag ville betona att det var akut. Då sa han ’men vilken linje åkte du tunnelbana då?’ Då sa jag [*namn på linje*] och då sa han ’men då var du inte i [*namn*] kommun’. Men jag hade adress där. ’Eftersom du inte sov i [*namn*] varför ringer du oss?’. ’Jag åkte tunnelbanan för att det var varmt, för att jag ska kunna åka fram och tillbaka’. Sen klickade jag telefonen direkt. Han syftade på att jag måste va där hela natten, då är jag riktig bostadslös. Han sa direkt ’det här är inte nåt hotell’ och jag sa att jag ringer inte för att det ska va hotell, jag var i akut behov av hjälp. ’Gå in och leta dina lägenheter, bla bla bla, vi skickar papper till dig så får du ett nytt möte’. Jag har inte ens fått nåt papper från dem heller. Det var inte så att jag sov ute den natten men jag ville bara visa honom att jag var i akut behov. Så, då gav jag upp faktiskt och tre dagar efter det kom jag hit, då gick det hur bra som helst.

– Vad har du för förväntningar på projektet? Alltså, varför vill du vara med?

G: Alltså anledningen till att vara med är för att få jobb, hitta möjligheter att skapa jobb och få hjälp att hitta lägenhet kanske. Men den viktigaste anledningen är att hitta jobb, och att ha kvar försörjningsstöd tills jag har hittat det.

K: Eftersom jag går i skolan är jag inte i så stort behov av dem. Det enda jag behöver är ekonomiskt bistånd. Det är därför jag är med i gruppen, det är min största anledning. Det hjälper

till med skolgången eftersom jag får pengar som jag kan ge hem. Så att jag inte behöver begå brott, för det var den enda anledningen till att jag gjorde det. Nu får jag pengar här och från mitt perspektiv behöver jag inte begära nåt mer. Efter gymnasiet tänker jag jobba, jag försöker verkligen ändra mig.

Q: Jag vill ha hjälp att söka jobb, få ett jobb och komma in i rutiner och försöka byta miljö. Jag klarar inte av det på egen hand, jag får återfall direkt. Det går inte, vi kan inte ens ringa till SOC. Det blir bara missförstånd direkt för de där idioterna där borta, de säger inte till dig om du har rätt till en sak. De säger inte till dig 'vet du om att du har rätt till det här?'. De väntar på att du ska säga till dem vilka rättigheter du har och efter att du har talat om dina rättigheter då säger de 'ja det stämmer, du har ju rätt till det'. Men det är inte så att de kommer in och säger, även om du är döende, det är inte så att de säger 'du har rätt till det här'. Det blir bara missförstånd. Men nu behöver vi inte ringa till SOC, projektet ringer åt oss och vi lägger på högtalaren, det blir bättre så. Annars har det gått åt helvete hela tiden.

Det framgår tydligt av intervjuerna att deltagarna behöver stöd i kommunikationen med myndigheterna. Projektet jobbar med att stärka deltagarnas sociala band till samhället, både band till arbetsmarknaden och för att förbättra relationen med myndigheterna.

L: Jag har försökt själv att gå till arbetsförmedlingen eller söka skola, det går aldrig så bra, efter ett tag brukar jag ge upp när man inte får några pengar. Man söker sina egna pengar istället.

– Vad har varit problemet när du har gått till Arbetsförmedlingen själv?

L: Jag förstår mig inte på dem ... har rätt dåligt tålamod och jag brukar ge upp snabbt.

N: För mig kan det va nån slags stöd liksom. De behöver inte göra så mycket för mig, det räcker ibland att jag kommer hit och pratar med dem, umgås med dem. Sen förmedlar de oss självklart sånt här kontorspråk som vi inte förstår oss på, som man blir lätt irriterad på. Hade jag inte varit här, då hade jag kanske inte ens ringt de där samtalen och ansökt om jobb. Då hade jag bara sagt 'nej men jag ringer imorgon, jag ringer i morgon'. Så det är bra, sen när man är osäker på vissa frågor så kan man få hjälp. Och ja, jag vet inte, nu har det gett mig ett jobb och det kanske ger mig ett annat sätt att se på livet. Vi får se, än så länge det ser bra ut i alla fall.

6.4.4 Tycker deltagarna att de får den hjälp de behöver från projektet?

Attityden till detta projekt och till de anställda är mycket positiv. Deltagarna har stort förtroende för projektet och beskriver det som en förmån att ha en plats i projektet, något som i sig motiverar ytterligare till att hålla sig ifrån kriminaliteten eftersom de då riskerar att förlora sin plats.

– Tycker du att du får hjälp med det du behöver?

C: Ja, man får mycket hjälp, allt man behöver, allt man undrar, det är bara komma hit och fråga eller ringa. Tidigare hade man inte sån där hjälp ... de jobbar typ varje dag, 24/7 man kan ringa dem när man vill, så det är bra hjälp får vi här.

– Hur är ditt förtroende för det här projektet?

C: Det är bra, man har ändå kommit långt. Det har man inte gjort tidigare. Förut lovade de mycket men det blev inte av. Men här det, det har kommit resultat direkt. Så det är bra, det är på god väg.

– Hur funkar det här i projektet då?

K: De har fått folk att vakna till i hjärnan, många har förändrats och blivit ansvarsfulla. Det är bra gjort av dem, det är starkt. Det här har gynnat mig, det är det första projektet som har gynnat.

– Vad tror du att det är som är annorlunda [*med projektet*] varför har det funkat?

K: Jag vet inte ... andra projekt har bara varit skämt, tomma löften [...] En grej med projektet som är bra är att de frågar vad *du* behöver och utgår från det. Så om de inte har hjälpt dig med nåt så är det för att du själv inte har sagt nånting. De försöker verkligen hjälpa genom alla kriterier. De ger det du begär.

– Har du själv varit med i nåt annat projekt?

K: Ja, jag har varit med på flera möten, men det har inte skett nåt. Sen blir man besviken, när de har stängt ner sitt kontor och projektet plötsligt har lagts ner, vad ska man göra då?

Även om deltagarna överlag är mycket positiva till projektet uttrycker en del en viss otålighet med att det ibland går långsamt – detta var främst ett problem under sommarmånaderna när många anställda på de olika myndigheterna går på semester. Utbildningar och kurser startar dessutom ofta på hösten vilket ibland har inneburit att deltagarna fått vänta. Under tiden har projektets anställda uppmuntrat och försökt hålla motivationen uppe bland deltagarna.

– Vad har du fått hjälp med?

H: Hittills har det varit sommar och sådär så det har inte börjat gå in hela vägen än. Men från augusti, då ska det börja. Söka jobb eller utbildning eller nåt sånt. Jag vet inte än vad som passar mig. Jag har inte hittat vad som passar mig. Jag måste först bestämma vad som passar mig och sen komma till de här vägledarna. De hjälper med gymkort, hjälp med pengar ... men man måste fortfarande veta vad man vill göra, om man vill plugga och så [...] Men man känner att man har nånstans att komma, om man vill prata på dagarna och så.

– Tycker du att du får den hjälp som du behöver från projektet? Är det nånting som du saknar, som du behöver hjälp med?

R: Ja, ja det här är inte allt. Jag tror att dem vet det också att det här inte är allt, folk skriver inte på här för 4500 i månaden för att sitta här och gymma. Folk kommer hit för att få ett jobb eller nånting åtminstone. Men grejen är att allting tar tid och just nu, men de har ju hållit vad de lovat och de har i alla fall gjort nånting. De har hjälpt med saker och det gör så man kan vänta lite till i alla fall och sen se vad de har och erbjuda igen. De har gjort mycket, faktiskt, de har gjort jättemycket. Men det är mycket kvar, det är mycket de har lovat. Men jag har fortfarande förtroende för dem här i alla fall.

7. Sammanfattande diskussion och slutsatser

Syftet med denna del av utvärderingen var att utifrån de intervjuades egna berättelser beskriva livsförloppet hos deltagarna i sociala insatsgrupper i Rinkeby och Tensta samt att undersöka hur deltagarna ser på sitt deltagande i projektet och om de uppfattar att projektet hjälper dem att upphöra med brottslighet och annat antisocialt beteende. Ett delsyfte var att undersöka om projektet når den målgrupp som definierats i projektplanen.

Som framgått i teoriavsnittet är min utgångspunkt för analys av intervjuer med deltagarna kontrollteoretiska. Mer konkret tar jag min utgångspunkt i Hirschis (1969) teori om sociala band och den utveckling av denna teori för livsförloppsforskningen som har gjorts av Sampson och Laub (1993). Min utgångspunkt, liksom hos bl.a. Box (1983:178) och Church m.fl. (2012:1036) är att den kontrollteoretiska ansatsen kan kompletteras med teorin om differentiella associationer (Sutherland, 1955). Båda dessa teoretiska ansatser har visat sig användbara för att tolka resultaten av denna studie. Enligt teorin om sociala band avviker människor från normen när banden till det etablerade samhället är svaga eller obefintliga (Hirschi, 1969) detta behöver ju inte betyda att individerna helt saknar band till sin omgivning, utan de kan mycket väl ha knutit band till något annat, till exempel modeller för antisocialt beteende (Sutherland, 1955).

Av intervjuerna framgår att deltagarna under barn- och ungdomstiden uppvisade flera riskfaktorer för att utveckla problem som brottslighet och drogbruk. Bland annat hade flera ogynnsamma hemförhållanden, som splittrad familj, många byten av bostadsort, ekonomiska svårigheter och dåligt stöd hemifrån med skolarbete.

Ett stort problem är segregationen i stadsdelen. Q säger till exempel "[...] dessutom, om man inte kan svenska och flyttar hit, då lär man sig inte svenska på ett bra tag. Svenska behövs inte ens här." Språket är mycket viktigt för att bygga sociala band till det etablerade samhället. Även bland de intervjuade som är födda i Sverige eller som kom hit i tidig ålder säger många att deras föräldrar saknar kunskap i det svenska språket och på grund av detta har haft svårt att

hjälpa till med skolarbetet och vid eventuella problem som uppstått i skolan eller på annat håll. De intervjuade hade generellt svaga band till skolan och starka band till kompisar som också hade svaga band till skolan. Att skolan fungerat som en fritidsgård är en beskrivning som återkommer i flera av intervjuerna. Detta gäller både grundskolan och i förekommande fall gymnasiet. Även om de flesta trivdes med skolkamrater så skolkade de i stor utsträckning och många fick dåliga betyg. Ungefär hälften av de intervjuade slutade skolan mellan årskurs sju och nio. Bland dem som gick vidare till gymnasiet var det bara ett fåtal som fullföljde gymnasieutbildningen.

När flera av de intervjuade i tonåren hoppade av skolan och intensifierade sin brottslighet och sitt missbruk, omhändertogs av socialtjänsten och/eller hamnade i fängelse, försvagades deras band till familjen och samhällsinstitutioner som skola och arbetsliv ytterligare. Enligt de intervjuade har t.ex. LVU-placeringar skapat en ytterligare distans till samhället genom att de ledde till mycket negativa känslor gentemot socialtjänsten och polisen. Några deltagare beskriver just omhändertagandet av socialtjänsten som en tydlig vändpunkt i deras liv, i negativ mening. Omhändertagande som hade till syfte att bryta den unges negativa utveckling (bl.a. igenom att bryta dennes associationer till kriminella kamrater) hade alltså enligt de intervjuade en negativ effekt och försvagade banden till det etablerade samhället.

Några av deltagarna har berättat hur deras föräldrar har skickat dem till hemlandet för att de skulle komma bort från problemen. Liksom omhändertagande för samhällsvård tycks även dessa tillfälliga vistelser i det gamla landet leda till en försvagning av banden till det etablerade (svenska) samhället. Mot bakgrund av hur deltagarna beskriver effekterna av olika försök att förflytta dem från deras hemmiljö finns det anledning att diskutera hur meningsfulla sådana åtgärder är. Projektet arbetar med att stärka positiva band till samhällets institutioner, utan att tvångsförflytta ungdomar från deras miljö. Kanske är det på detta vis man bör arbeta istället?

När det gäller kriminalitet tyder resultaten på att de intervjuade i ungdomen ofta begick brott för spänningens skull. Många berättar också att de upplevde det som roligt och meningsfullt att begå brott tillsammans med kamrater. Det handlade till att börja med om snatteri, olovlig körning och ringa narkotikabrott (eget bruk av cannabis). När deltagarna blev äldre blev brotten mer systematiska och det blev ett sätt att försörja sig på, snarare än något man gjorde för spänning och tidsfördriv. I vuxen ålder förväntas man försörja sig själv, det är inte längre föräldrarna som försörjer en. De intervjuade som inte fullföljt sin utbildning och inte tagit sig

in på arbetsmarknaden försörjde sig istället på det sätt de kunde, genom brott. Detta kan tolkas som att differentiella associationer spelade en större roll för deltagarnas inläring av brottsligt beteende i ungdomen. I vuxen ålder spelade istället bristen på sociala band till det konventionella samhället en större roll för deltagarnas fortsatta brottslighet.

Allt eftersom den brottsliga karriären fortskrider ackumuleras de ungas problem och avståndet till samhället ökar (de sociala banden försvagas ytterligare). Detta gör det svårare och svårare att bryta den kriminella karriären, även om viljan finns. Flera av den intervjuade berättar att de har försökt upphöra med brott tidigare, men efter ett tag har återfallit. De flesta har haft någon typ av arbete under en kort period i livet. De vanligaste är då att man jobbat på lager, i ungdomsföreningar, inom restaurangbranschen eller jobbat svart inom rivningsbranschen. Några av deltagarna har under de perioder som de arbetat begått brott medan andra under tiden de arbetade levde ett mer skötsamt liv. I dessa fall kan man alltså tala om *intermittency*. När arbetsperioden var slut återgick dock de flesta till ett liv med brott. De intervjuade berättar att de begått brott för att försörja sig. Att försörja sig genom ekonomiskt bistånd är, enligt deltagarna själva, mycket ovanligt. De har endast sporadiskt, ofta i samband med frigivning från anstalt, sökt bidrag. De har då oftast fått hjälp av frivården att söka bidrag.

Många berättar att det är svårt för dem att komma in på arbetsmarknaden, även när de försökt. Dels upplever de att deras kriminella bakgrund är ett hinder och att arbetsgivare inte vill anställa dem på grund av deras brottsliga bakgrund, och dels beskriver många att det svenska systemet för att söka jobb (främst genom Arbetsförmedlingen) är krångligt.

Perioder av kriminalitet tycks alltså ha varit ganska vanliga. Att vilja och försöka upphöra med brott (*human agency*) anses enligt samma teori (Sampson och Laub 1993) ha stor betydelse för att en vändpunkt ska kunna inträffa. De intervjuades berättelser kan tolkas så att sociala insatsgrupper kan skapa strukturella förutsättningar för att nå en sådan vändpunkt, om viljan att upphöra med brott finns. De intervjuade berättar att de vill vara med i projektet för att de ska kunna förändra sin livsstil och bryta med sina kriminella karriärer. De tror att projektet kan hjälpa dem med detta. Projektet kan bl.a. bidra med socialt stöd och kunskap om hur olika samhällsfunktioner fungerar, en kunskap som många av deltagarna saknar efter att ha stått utanför det konventionella samhället under en lång tid. Den konkreta hjälpen från projektets sida består av förmedling av kontakter med olika myndigheter och förvaltningar.

Enligt de intervjuades egna berättelser ser de sitt deltagande i projektet som ett steg i en upphörandeprocess (*desistance*). Många tycker också att de får hjälp från projektet och att

deltagande i projektet förbättrar deras chanser till arbete och utbildning och stärker deras sociala band till samhället genom att de får hjälp i kommunikationen med myndigheter. Detta menar de är en förutsättning för att de ska kunna sluta begå brott.

Resultaten från denna studie visar att de intervjuade deltagarna anser att projektet kan hjälpa dem att stärka banden till samhället och därigenom upphöra med brottsligt och annat antisocialt beteende. Det bör dock påpekas att de deltagare (majoriteten av samtliga) som kunnat intervjuas och som velat bli intervjuade kan förväntas vara mera positivt inställda till projektet än de som inte intervjuats (minoriteten). Skulle även dessa intervjuas kan man tänka sig att bilden inte skulle vara lika överväldigande positiv.

Det bör understrykas att vi i denna delstudie endast haft möjlighet att bedöma projektets förutsättningar att hjälpa de intervjuade med att upphöra med brottsligt beteende. Om de sedan verkligen gör det kommer vi att undersöka senare. Även om projektets deltagare minskar sin brottslighet eller t.o.m. helt upphör med den återstår frågan om det rör sig om *desistance* eller om *intermittency*.

Denna studie ger stöd för tesen att projektet har nått den målgrupp som definieras i projektplanen, livsstilskriminella, även om graden av problem och kriminalitet varierar inom gruppen. Vi kan på detta stadium av utvärdering inte heller veta om projektet når de individer i stadsdelarna Tensta och Rinkeby som är i störst behov av den sortens insatser.

8. Referenser

- Becker, H. S. (2006). *Utanför: avvikandets sociologi*. Lund: Arkiv
- Box, Steven (1983). *Power, crime and mystification* . London: Tavistock
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber
- Carlsson, C. (2014). *Continuities and Changes in Criminal Careers*. (Doctoral dissertation). Stockholm: Department of Criminology, Stockholm University.
- Cid, J. & Martí, J. (2012). Turning points and returning points: Understanding the role of family ties in the process of desistance. *European Journal of Criminology*. Volume 9 Number 6 (603-620).
- Church, W. T., Jagers, J. W. & Taylor, J. K. (2012). Neighborhood, poverty, and negative behavior: An examination of differential association and social control theory. *Children and Youth services review*. Volume 34 Number 5 (1035-1041).
- God forskningsred* – Vetenskapsrådets rapport 1:2011
- Gottfredson, M. R. & Hirschi, T. (1990): *A General Theory of Crime*. Stanford: Stanford University Press.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency* . Berkeley: University of California Press
- Devers, L. (2011). *Research Summary: Desistance and Developmental Life Course Theories*
- Kvale, S & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Lander, I (2003). *Den flygande maran: en studie om åtta narkotikabrukande kvinnor i Stockholm*. Diss. Stockholm : Univ.
- Laub, J. H., Nagin, D. S. & Sampson, R. J. (1998). Trajectories of Change in Criminal Offending: Good Marriages and the Desistance Process. *American Sociological Review*. Volume 63 Number 2 (225-238).
- Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2001) Understanding desistance from crime. *Crime and Justice*. Volume 28 (1-69).

McGloin, J M., Sullivan, C. J., Piquero, A. R., Blokland, A. & Nieuwebeerta, P. (2011). Marriage and offending specialization: Expanding the impact of turning points and the process of desistance. *European Journal of Criminology*. Volume 8 Number 5 (361-376).

Nilsson, A (2002). *Fånge i marginalen: uppväxtvillkor, levnadsförhållanden och återfall i brott bland fångar*. Diss. Stockholm: Univ.

Piquero, A. R., Farrington, D. P. & Blumstein, A (2007). *Key issues in criminal career research: new analyses of the Cambridge Study in Delinquent Development*. Cambridge: Cambridge University Press

Uggen, C & Staff, J. (2001). Work as a Turning Point for Criminal Offenders. *Corrections Management Quarterly*. Volume 5 Number 4 (1–16).

Sampson, R. J., & Laub, J. H. (1993). *Crime in the making: pathways and turning points through life*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press

Sampson, R. J., & Laub, J. H (1997). A Life-Course Theory of Cumulative Disadvantage and the Stability of Delinquency. I: *Advances in Criminological theory*. Vol. 7 ed. Thornberry, T. pp 1–29.

Schellen, M., Apel, R. & Nieuwebeerta, P. (2012). 'Because You're Mine, I Walk the Line'? Marriage, Spousal Criminality, and Criminal Offending Over the Life Course. *Journal of Quantitative Criminology*. Volume 28 Number 4 (701-723).

Skardhamar, T., Monsbakken, C. V. & Lyngstad, T. H. (2014). Crime and the transition to marriage. *British Journal of Criminology*. Volume 54 Number 3 (411-427).

Skardhamar, T & Savolainen, J. (2014). Changes in criminal offending around the time of job entry: a study of employment and desistance. *Criminology*. Volume 52 Number 2 (263–291).

Soothill, K, Fitzpatrick, C. & Francis, B. (2009). *Understanding criminal careers*. Cullompton, UK: Willan

SOU:2010:15. ”Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp”.

Sutherland, Edwin Hardin (1955). *Principles of criminology*. 5 ed. Chicago: Lippincott

Wollter, F, Kassman, A & Oscarsson, L. (2013). *Utvärdering av sociala insatsgrupper: individriktad samverkan kring unga i riskzonen*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen

Internetreferenser

Stockholms stad

<http://www.statistikomstockholm.se/index.php/omradesfaktax> (hämtat 17/6-2014)

<http://www.stockholm.se/-/Sok/?q=f%c3%a4ltare&uaid=A2A033BA9906A34F003F68F2F0B0EF86:3137322E32332E3232382E313434:5247124846326922610> (hämtat 17/8-2014)

Skolverket

<http://www.skolverket.se/skolformer/gymnasieutbildning/gymnasieskola/fore-ht-2011/program/individuellt-program> (hämtat 13/8-2014)

Övriga källor

Projektplanen

Daganteckningar

Intervjuer

9. Bilagor

Bilaga 1. Intervjuguide- Sociala insatsgrupper 20-29

Familj och uppväxt

Vem vilka har du vuxit upp med? (Föräldrar, syskon, annan/andra)

Var? (ort/land, flyttat)

Utbildning (skola)

Grundskola, gymnasium, eftergymnasial, yrkesutbildning, kurser?

Trivdes? Betyg?

Hur har du försörjt dig?

Har du arbetat? Med vad?

Karriären? (första jobb, extrajobb) Svart/vitt?

Har du fått bidrag/försörjningsstöd?

Kriminalitet?

Brott?

Vilken typ av brott har du begått? I vilket syfte, för pengar, annan orsak?

Narkotika?

Har du använt droger? Vad för droger? I vilken utsträckning? När?

Sålt?

Rehabilitering?

Myndighetskontakter

När kom du för första gången i kontakt med myndigheterna (polis, socialtjänst) varför?

Vad för kontakter med myndigheterna efter det? (Polis, Kriminalvård, socialtjänst)

Kontakt med arbetsförmedling, kronofogden?

Förtroende för myndigheter?

Hur har du upplevt kontakterna?, fick du den hjälp du behövde?

Vad kunde ha gjorts annorlunda/bättre?

Vad skulle du säga är dina största hinder idag från leva "lagligt"?

Varför vill du vara med i SIG 20-29?

Vad tror du att det kan göra för dig?

Om du inte var med i SIG 20-29, skulle du ta något annat initiativ att förändra din situation?

Bilaga 2. Information till deltagare i Sociala insatsgrupper i Rinkeby och Tensta för personer i ålder 20-29 år

Stockholms Universitet genomför på uppdrag av Stockholms stad en utvärdering av arbetet med sociala insatsgrupper för personer i ålder 20–29 år i Rinkeby och Tensta. Utvärderingen genomförs för att ta reda på hur arbetet med sociala insatsgrupper fungerar och vilka effekter det har. För att kunna bedöma arbetet med sociala insatsgrupper behöver vi bland annat uppgifter från dig som är föremål för dessa insatser.

Därför önskar vi genomföra en intervju med dig. Intervjun kommer dels att handla om hur du själv ser på hur insatsgruppen fungerar, vilken hjälp du hoppas på att få och har fått inom projektet, och dels om dina personliga förhållanden så som familj, skola, uppväxt, arbete, kriminalitet och om dina tidigare kontakter med socialtjänsten. Utöver intervjuerna så kommer även registerdata från polisen, socialtjänsten och andra myndigheter att samlas in.

Medverkan i forskningsprojektet och intervjun är helt frivillig och påverkar inte ditt deltagande i insatsgruppen. Om du väljer att delta i forskningen kan du sedan närsomhelst avbryta och säga att du inte vill vara med längre.

Intervjuerna kommer, om du tillåter detta, att spelas in på band. Endast forskarna som arbetar med utvärderingen kommer att ha tillgång till materialet. Detta innebär att vi inte kommer att lämna några uppgifter om dig varken till dem som jobbar med sociala insatsgrupper eller till någon annan. När forskningsresultaten publiceras är du helt anonym och inga uppgifter kommer att kunna kopplas till dig.

Jag har tagit del av ovanstående information om studien och vill delta

Underskrift _____

Datum _____

Om du har några frågor angående utvärderingen eller intervjuerna så kan du kontakta mig;

Alexandra Zamparutti

Tel: 0761243023 E-mail: alexandra.zamparutti@criminology.su.se

Om du önskar få information om uppgifter från registerutdrag för rättelse av eventuella felaktiga uppgifter kontaktas personuppgiftsansvarig Jerzy Sarnecki, Tel: 08-16 21 02